

GREETINGS ACTS IN TURKISH

Türkiye Türkçesinde Selamlaşma Kalıpları

Muna YÜCEOL ÖZEZEN¹

Abstract

In this study, Turkish greetings acts are emphasized in the context of Ahmet Ümit's novel called Fog and Night and Zülfü Livaneli's novel called Serenad. While the data obtained from these novels are evaluated as whole, the observations related to some uses of Turkish that are not included in these novels are also shared. Salutation is an action that can take place in extreme contexts and even without words. However, with this kind of observations about salutations being shared, it has been tried to describe salutation patterns which can be marked more linguistically in Turkish language and thus gain grammatical visibility. These representations are not greetings and greetings in terms of their place in communication, sides in greeting, stages in saluting, markers of salutation (open marking, closed marking, non-verbal salutation), locality-nationality-universalism in salutation markers, dual function salutations, greeting in unfaced dialogues, accompanist behaviors, military greetings / military greetings, and in the context of word patterns in which there is a word of greetings in Turkish. The identification of the greeting markers is, in general, the study of pragmatics. However, since greetings are directly related to a society's values system and cultural structure, the issue of how greetings are coded is also of interest to the fields of cultural history, sociolinguistics, language acquisition, and especially second language teaching.

Key words: pragmatics, salutation (greetings) acts, goodbye acts, Turkish, semantics

Özet

Bu çalışmada Ahmet Ümit'in Sis ve Gece ve Zülfü Livaneli'nin Serenad adlı romanları bağlamında Türkiye Türkçesinde selamlaşma edimleri üzerinde durulmuştur. Söz konusu romanlardan elde edilen veri bütünlüklü olarak değerlendirilmeye birlikte, Türkiye Türkçesinin bu romanlarda yer almayan kimi kullanımlarıyla ilgili gözlemler de paylaşılmıştır. Selamlaşma dildışı bağlamlarla ve hatta sözsüz olarak da gerçekleşebilen bir eylemdir. Ancak burada bu türden selamlaşmalarla ilgili gözlemler de paylaşılacakla birlikte Türkiye Türkçesine daha çok dilbilimsel olarak işaretlenebilen ve böylece dilbilgisel olarak görünürlük kazanan selamlaşma kalıpları betimlenmeye çalışılmıştır. Bu betimlemeler iletişimdeki yeri bakımından selamlaşma ve selamlaşmama, selamlaşmada taraflar, selamlaşmada aşamalar, selamlaşma ediminin işaretleyicileri (açık işaretleme, kapalı işaretleme, sözsüz selamlaşma), selamlaşma işaretleyicilerinde yerellik-ulusallık-evrensellik, iki işlevli selamlaşma edimleri, yüz yüze olmayan diyaloglarda selamlaşma edimi, selamlaşmanın eşlikçisi davranış biçimleri, asker selamı / asker selamlaşması ve Türkiye Türkçesinde içerisinde selam sözcüğü bulunan söz kalıpları bağlamında yapılmıştır. Selamlaşma işaretleyicilerinin tespiti genel olarak edimbilimin inceleme konusudur. Ancak, selamlaşma bir toplumun değerler sistemiyle ve kültür yapısıyla da doğrudan ilgili olduğu için selamlaşmanın nasıl işaretlendiği konusu, kültür tarihi, toplumdilbilim, dil edinimi ve özellikle de ikinci dil öğretimi alanlarının da ilgi alanlarına girmektedir.

Anahtar Sözcükler: edimbilim, selamlaşma edimi, vedalaşma edimi, Türkiye Türkçesi, anlambilgisi

Article History:

Received

10/10/2017

Received in revised form

10/10/2017

Accepted

04/12/2017

Available online

15/12/2017

¹ Prof. Dr., Çukurova Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. mozezen@cu.edu.tr

1. Giriş

Bu çalışmada, Türkiye’de *çok okunmak* ölçütüyle seçilen iki yazarın birer romanı bağlamında (Ahmet Ümit’in 265 sayfalık *Sis ve Gece* (33. Baskı Everest Yayınları, İstanbul 2012) ve Zülfü Livaneli’nin 481 sayfalık *Serenad* (1. Baskı Doğan Kitap, İstanbul 2011) adlı romanları)², Türkiye Türkçesi edebi dilinde selamlaşma yapıları değerlendirilecektir.³ Bu değerlendirme, adı geçen romanlarda seçimlik yapıların aranması yoluyla değil, her iki romanın eksiksiz ve nesnel bir gözle taranması yoluyla elde edilen veri üzerinde yapılacaktır. Ayrıca dilbilimsel farkındalığı belli bir düzeyde olan bir Türkiye Türkçesi kullanıcısı olarak konuyla ilgili deneyimsel ve gözlemsel (İng. empiric) bilgilerimiz de paylaşılacaktır. Ancak herhangi bir davranış modeli üzerine yapılacak bir çalışmayla elde edilecek veri diğer davranış modelleriyle ilgili de fikir vereceğinden, bu çalışmada elde edilecek bulgular, kültür tarihi, toplumbilim, toplumdilbilim (İng. sociolinguistics) ve ruhdilbilim (İng. psycholinguistics) gibi disiplinlere ve davranış modeli araştırmalarına da veri oluşturmaktadır. Çünkü örneğin selamlaşma yapılarının ortaya konulması, nezaket stratejilerinin en azından birinin belirlenmesi bakımından aynı zamanda *nazik dil* araştırması yapmak anlamına da gelmektedir. Ayrıca en basit görünümüyle, nezaketsiz bir insan selam vermez veya verilen selamı almaz ve selamlaşma düzleminde, alıcı ve vericinin birbirlerine zaman ayırmaları, iletişimi daha dolaylı olarak başlatmaları veya bitirmeleri söz konusudur. Öte yandan, nazik dil araştırmaları gibi selamlaşma vb. dilsel davranış kalıplarının ve edimlerin incelenmesi için de görüntülü dil kayıtlarının yazılı metinlerden daha uygun veri kaynağı olduğunda kuşku yoktur. Çünkü, dilsel davranış kalıpları, dilsel bağlam kadar dildışı bağlamla da ortaya çıkmaktadır. Özellikle alıcı ve vericinin dilsel davranış kalıplarına eşlik eden ve iletişimin önemli bir parçası olan bedensel hareketleri, jest ve mimikleri ancak bu tür görüntülü dil kayıtlarıyla tespit edilebilir. Ayrıca bu türden dil kayıtlarında, kurmaca edebi metinlerdeki, olay örgüsüne hizmet etmeyen davranış ve olayların atlanması biçimindeki seçmeci tutumun yarattığı veri kayıpları da yaşanmaz. Ancak, dilsel davranış kalıplarının görüntülü kayıtlarını almak, çeşitli toplumsal statüdeki, çeşitli yaş ve eğitim düzeyindeki dil kullanıcılarını çeşitli ve doğal iletişim ortamlarında günlerce hatta aylarca gözlem altına almayı gerektirir. Bu da bu makalenin sınırlarını aşan zorlu bir süreçtir. Bu bakımdan, çalışmanın iki romanla sınırlı veri kaynağından elde edilecek verinin yeterli olmadığı gözden uzak tutulmamalıdır.

2. Kuramsal Yaklaşımlar

Bir dil kullanıcısının dilsel üretim yaparken aynı zamanda düşünüyor olmasının ve sürekli bir zihinsel etkinlik içinde olmasının dilsel yönü bilişsel dilbilimin (İng. cognitive linguistics); bu dil kullanıcısının düşündüğünü üyesi olduğu dilin olanak verdiği yapılar içerisinde söze dökmesi yani *dile getirmesi* sesbilimin (İng. phonetics, phonology), biçimbilimin (İng. morphology), sözdiziminin (İng. syntax) ve anlambilimin (İng. semantics); birşey söylerken aynı zamanda birşey yapması ve / veya birşey yapılmasını sağlaması⁴ da edimbilimin (İng. pragmatics) inceleme konusudur. Bir dil kullanıcısı dili

² Adı geçen yazarlar www.1000kitap.com sitesine göre Türkiye’nin en çok okunan ilk 10 Türk yazarı arasında yer almaktadırlar; ayrıca Forbes Türkiye’nin 2011 satış verilerine göre hazırladığı Türkiye’nin en çok kazanan Türk yazarlar listesinde gene ilk 10 yazar arasında bulunmaktadır.

³ Çalışmanın bundan sonraki bölümünde *Sis ve Gece* romanına, SG; *Serenad* romanına ise S kısaltmasıyla gönderme yapılacaktır. Tanık cümlelerde satır başı ya da paragraf başı cümleler birbirinden “/” işaretiyle ayrılacak, anlam kapalılığını ortadan kaldırmak amacıyla cümleye sonradan eklenen sözcükler ise “[ ]” işareti içerisinde gösterilecektir.

⁴ Edimbilim deyince ilk akla gelen isimlerden biri olan J. L. Austin’in *How to Do Things with Words* adlı kitabını (Kitap, esas itibarıyla Austin’in ölümünden sonra yayınlanmış ders notlarıdır.) Türkçeye

kullanarak yalnız anlam / bilgi iletmiş olmaz: Kategorize eder, betimler, tespit eder, direnir, etkisi altına alır, toplumun kültürel yapısını ve değerler sistemini edinir, toplumsal ilişkilerini düzenler, varlığını ortaya koyar. Aslında kendisi bir antropolog olan ancak çalışmalarını daha çok dilbilimsel antropoloji alanında yapan A. Duranti, sözcüklerin kendilerinin bir eylem (İng. action) olarak görülebileceğini, her eylem ve etkinliğin dil kullanımının antropolojik bakımdan incelenmesi için çözümleme öğeleri oluşturduğunu, dili üretirken kullandığımız sözcüklerin nesnel gerçekliği oluşturmamıza yardım ettiğini, zaten dilsel ifadelerle bu ifadelerin kullanıldığı bağlamlar arasında “dizinsel bir ilişki” (paralellik) olduğunu söylüyor. Kısacası Duranti konuşmayı toplumsal bir eylem olarak (İng. speaking as social action) görürken, ünlü antropolog Malinowski’nin de dili bir eylem olarak (İng. language as action) gördüğünü belirtiyor. Nitekim Malinowski’nin etnografik dil kuramında iki önemli kavram vardır: durum bağlamı (İng. context of situation) ve bir eylemsel mod olarak dil (İng. language as a mode of action) (Duranti, 1997a, s. 214-215). Bu bakışla dil, aynı zamanda varlıkbilgisel (İng. ontologic) bir aygıttır ve insanı insan yapan *her ne ise*, işte tam onun merkezinde yer alır. Bu bağlamda anlam iletme ve iletilen anlamı alma da insan dilinin merkezinde durmaya devam ediyor. Konu edimbilime indirgenildiğinde, esasında bu disiplinin temel araştırma nesnesinin de *anlam* olduğu görülür. Ancak edimbilim söz konusu olduğunda ilk akla gelen kavramlar *edim* (İng. performance), *söz edimleri* (veya *sözeylemler*)’dir (İng. speech acts). Edimbilim alanında yapılan çalışmalarda bu kavram ve terimlerin dışında bazen de bu kavram ve terimlerin yanı sıra, *iletişim davranışı*, *dilsel davranış modeli*, *dilsel davranış kalıbı*, *iletişim rutini*, *dil davranışı*, *iletişim formu*, *iletişim biçimi*, *iletişim şekli* gibi kavram ve terimlerle de sıklıkla karşılaşmaktadır. Ayrıca son yıllarda *ilişki sözleri* (İng. relation words) (örneğin Küçükbasmacı, 2015) ve *iletişimsel sözler* (örneğin Toklu, 2003) terimleri de belli bir yaygınlık kazanmıştır. Buna göre, edimbilim, iletişim bilimlerinin, anlambilimin, toplumdilbilimin ve ruhdilbilimin kesişme alanıdır. Bu genel betimlemeden sonra, edimbilim ve edim kavramlarına biraz daha ayrıntılı olarak değinmekte yarar var:

Edimbilim en genel tanımıyla, sözcüklerle ve sözcükler arasındaki dizimsel (İng. syntagmatic) ilişkilerle ortaya çıkan yapının *görünen anlamının* ötesindeki anlamı araştıran bir dilbilimsel disiplindir. S. Akşehirli, anlambilimine yardımcı bir alan olarak gördüğü edimbilimin, dilbilgisel “işaretler”le onları kullananlar arasındaki ilişkiyi incelediğini belirtmektedir (www.ege-edebiyat.org). Bununla birlikte, konuşucunun *asıl*, ancak verdiği ilk anlamdan *daha örtük* durumdaki *niyetini*, bu niyetin gerçekleşme ve başarıya ulaşma koşullarını (İng. felicity conditions) belirlemeye çalışan edimbilim araştırmalarıyla, edimbilimsel anlamın genellikle dilbilgisel anlamdan daha farklı işaretleyicilere sahip olmadığı, edimbilimsel anlamın dilbilgisel anlamın eşlikçisi olarak ortaya çıktığı tespit edilmiştir. İlgi çekici olan, alıcının / dinleyicinin *bağlama* (İng. context) ilişkin bilgilerinden yola çıkarak bir sözün dilbilgisel anlamı ile *ima edilen anlamını* (İng. conversational implicature) yani edimbilimsel anlamını aynı anda çözebilmesidir.

Bu açıklamalardan, edimbilimin yöntembilgisini tamamen oturtmuş, anlambilgisinden apayrı olarak gelişim gösteren bir disiplin olduğu anlamı çıkarılmamalıdır. Günümüzde *iletişim* ve *anlaşma* olgusunu birbirinden farklı odak noktalarıyla ele almaya çalışan birçok farklı kuram ve kuramcı da edimbilim çerçevesi içerisinde ele alınmaktadır. B. Dervişcemaloğlu, edimbilimin şu araştırma konularını içerdiğini söylemektedir: söz edimleri (İng. speech acts), başarı koşulları (İng. felicity conditions), konuşmaya dayalı ima (İng. conversational implicature), işbirliği ilkesi (İng. the cooperative principle), konuşmaya dayalı kurallar (İng. conversational maxims), bağlantı (İng. relevance), görgü

Söylemek ve Yapmak biçiminde çeviren R. L. Aysever, kitabın adını bu biçimde çevirirken Austin’in “Bir şey söylemek, bir şey yapmaktır.” görüşünden yola çıktığını belirtmektedir (2009, s. 19)

kuralları (İng. politeness), ilişki işaretleri (İng. phatic tokens) ve gösterim (İng. deixis) (www.ege-edebiyat.org). Bununla birlikte Z. Kiran, birbirine yakın iki temel edimbilimsel görüşten söz ediyor: Birincisi, dilin konuşucu ve alıcılarıyla göstergeler arasındaki ilişkilerin incelenmesini kapsayan, konuşucu, alıcı ve sözcelemin söz konusu olduğu görüştür ve C. Morris'e aittir. İkincisi, yukarıda belirtildiği gibi, konuşmayla yalnızca bilgi alışverişinde bulunmadığımızı, konuşarak belli kurallar çerçevesinde birtakım edimleri de gerçekleştirdiğimizi öne süren görüştür ve J. L. Austin, J. R. Searle, O. Ducrot ve D. Wunderlich'e aittir (Kiran, 2001, s. 213). Bugün, dilin yalnızca anlam aktarmadığı, dilde bazan anlam aktarmanın yanı sıra bazan da anlam aktarmaksızın birtakım edimlerin de gerçekleştiği görüşü yaygınlaşmış ve edimbilimin genel sınırları edimlerin hangi kurallarla, nasıl gerçekleştiğinin araştırılması olarak belirlenmiştir. Görüldüğü gibi edimbilim araştırmalarında temel güdüleyici düşünce, konuşucuların genellikle söylediklerinden daha fazla şeyi ima ettikleridir.

Edimbilimin araştırma konusu olan edim, F. Saussure'ün anlayışına göre *dil*'in (Fr. langage, İng. language) *söz*'e (Fr. parole, İng. speech), N. Chomsky'nin anlayışına göre de *edinç*'in (İng. competence) *kullanım*'a (İng. performance) dönüşmesidir. Buna göre her edimbilimsel çalışma aynı zamanda bir sözcelem (İng. enunciation) çalışmasıdır. Çünkü, konuşup (veya yazıp) potansiyel dili etkin hale getirirken, dinleyicide aynı zamanda bir etki yaratırız. İşte günümüzde, edimbilim çalışmaları iletişim sırasında ve bu belli yapılar doğrultusunda ortaya çıkan etkileri incelemeyi kendine amaç edinmiştir. Buna göre, edimbilim dile işlevsel bir yaklaşımdır. Ö. Başkan, dilbilimin tarihçesinin, bir yerde, insan dilindeki göstergelerin *biçim* ve *anlam* yönleri arasındaki çatışmanın tarihi olduğunu söylemektedir (Başkan, 1988, s. 243). Ancak edimbilimle, dilbilim tarihi yeni bir çatışma kazanmış (!) gibidir: *anlam* ve *işlev* veya *bilgi* ve *edim*. Bu bağlamda, dili oluşturan sözceler işlevsel bir yaklaşımla ele alındığında her bir sözcenin üç düzlem, üç katmanı da aynı anda bulundurabileceği, bir biçimin aynı anda üç işlevi yerine getirebileceği ortaya çıkmaktadır: Ö. Başkan bunları 1- salt "dilsel anlam", 2- söyleyicinin tasarladığı "anlatımsal güç" ve 3- dinleyici üzerindeki "yaptırımsal etki" olarak sıralamıştır (1988, s. 252). Örneğin *Bu da yapılmaz ki!* sözcesinde 1- Söz konusu şeyin yapılmayacağı bilgisi veriliyor, 2- Kızgınlık belirtiliyor, 3- Dinleyicide suçluluk ve pişmanlık duygusu yaratılıyor. İşte edimbilim, bir sözcedeki 2. ve 3. işlevleri ve bu işlevlerin yerine gelme, gerçekleşme koşullarını inceleyen bir dilbilim dalıdır.

Edimbilim, araştırma konusu gereği bir toplumun kültürüyle de doğrudan ilgilidir. Edimbilim çalışmalarıyla antropolojik ve etnografik çalışmaların genellikle birlikte yürütmesi bu nedendir. Bilindiği gibi, toplumlar, toplumsal normlar, beğeniler ve değer yargıları bakımından adına *kültür* denilen belirli, ancak katıksız olmayan, devingen ve geçirgen çizgilerle birbirinden ayrılırlar. Söz konusu normlar, beğeniler ve değer yargıları dilsel davranış biçimlerinde de kendini gösterir ve hatta bu davranış biçimlerinde somutluk kazanır. G. Küçükbaşmacı, J. Lacan'ın ve C. G. Jung'un görüşlerinden yola çıkarak, dilsel davranış biçimlerinin kolektif bilinçdışını yansıttığını söylemektedir (Küçükbaşmacı, 2015, s. 1680). Seslenme, teşekkür etme, selamlaşma, vedalaşma, af dileme, reddetme, söz verme, isteme / rica etme, uyarma, kızma, tehdit etme vb., bu dilsel davranışların en dikkate değer düzlemlerindedir. Her biri, o toplumun nezaket anlayışını da gösteren bu dilsel davranışlar, günlük yaşam için sıradan ancak iletişimin (aynı dilin üyeleri arasındaki iletişim kadar farklı dilin üyeleri arasındaki iletişimin de) niteliği ve başarısı açısından son derece önemli edimler olarak değerlendirilmelidir. Bir dilin doğal kullanıcıları, içinde yaşadığı toplumun nezaket kurallarını doğal bir biçimde öğrenir ve bu davranışları uygulamada güçlük çekmezler. Çünkü, bir dili *edinen* kişi, toplumsallaşma sürecinde belirli bir aşamaya gelmiş ve o dille ilgili dilsel davranışları da edinmiş demektir. Ancak, dili daha çok *öğrenen* durumundaki ikinci dil kullanıcıları için bu o kadar kolay olmaz. Bir dili *yabancı* bir dil olarak öğrenen dil kullanıcılarının

iletişimde başarıyı yakalamaları için çoğu kez, dilbilgisel bilgilerden ve geniş bir sözcük varlığından daha fazlasını bilmeleri ve o toplumun genel kültürel yapısını da öğrenmeleri gerekir. Bunun için genellikle uzun bir zamana gereksinim duyulur. A. Selçuk, “(...) bu tür dilsel davranış kalıpları toplumdan topluma, kültürden kültüre önemli farklılıklar gösterebilmekte, bu nedenle kültürlerarası iletişimde yanlış anlamalar, yanlış yorumlar ortaya çıkabilmektedir. Örneğin, Türkiye’de yabancı birisine hitap ederken bay veya bayan oluşuna göre “amca / teyze” ya da “birader / bacım” gibi ifadeler sıklıkla kullanılırken, Almanya’da böyle bir şey söz konusu değildir. Bir Alman’a bu sözcüklerle hitap edildiği zaman, ilgili kişi; “ben senin / sizin nereden amcan/ız, teyzen/iz oluyorum” vs. diyerek tepki gösterecektir ve bunu söyleyeni normal birisi olarak değerlendirmeyecektir.” demektedir (2005, s. 1). Bu anlamda, seslenme, teşekkür etme, selamlaşma, vedalaşma, af dileme, reddetme, isteme / rica etme, uyarma, kızma, tehdit etme gibi her biri aynı zamanda *dilbilimsel nezaket biçimleri ve kültürel davranış modelleri* olan bu biçimler, hem edimbilimin hem toplumdilbilimin hem de ikinci dil öğretiminin araştırma alanlarına girmektedir.

3. Türkiye Türkçesinde Selamlaşma Kalıpları: Bulgular ve Yorum

3.1. İletişimdeki Yeri Bakımından Selamlaşma ve Selamlaşmama

Dilsel ve kültürel davranış kalıplarından en dikkate değerlerinden biri selamlaşma kalıplarındır. A. Duranti, bir Amerika yerli halkı olan Samoaların selamlaşma biçimleri üzerine yaptığı çalışmasında, selamlaşmanın genellikle çocuklar tarafından öğrenilen ilk sözlü rutinlerden ve ikinci dil öğrenme süreçlerinde de ele alınan ilk konulardan birisi olduğunu belirtmektedir (Duranti, 1997b, s. 63). İletişim genellikle bir selamla başladığı için selamlaşmayı *iletişimin önsözü* olarak değerlendiren A. Selçuk, bireylerin dilin sunduğu alternatif selam türlerinden kendilerince uygun gördükleri ve karşısındaki kişi veya kişilerin de uygun göreceğini varsaydıkları birini veya birkaçını, iletişim zamanını, mekanını ve ortamını da dikkate alarak kullandıklarını söylemektedir (2005, s. 2). Bu da selamlaşmanın doğrudan doğruya bir nezaket stratejisi olduğunu, selamlaşırken nazik bir dil kullanılmaya gayret gösterildiğini ve böylece bu tür diyaloglarda kullanılan edimlerin doğrudan doğruya nezaket araştırmalarıyla ilgili olduğunu göstermektedir. A. Selçuk iletişimin genellikle bir selamla başladığını söylerken, iletişime selamlaşmaksızın başlanabileceğini de ima etmiş olmaktadır. Gerçekten de iletişime selam vermeden veya verilen bir selamı almadan da başlanabilir. Ancak iletişime selamlaşmayla başlamak nasıl ki *nazik bir dili* tercih etmek anlamına geliyorsa, selamlaşmaksızın başlamak da en basit ifadeyle *kaba bir dili* tercih etmek anlamına gelmektedir. Selamlaşmanın bir *dil evrenseli* (İng. language universal) olup olmadığını tespit etmek güç görünmektedir. Çünkü, her ne kadar dil evrenselliklerinin ortaya çıkmasında işlevsel gereksinimlerin ve edimbilimsel rollerin etkili olduğu bilinse de (Comrie, 2005), dil evrenselleri arayışları daha çok dillerin biçimbilgisel ve sözdizimsel yapıları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bununla birlikte, dünyada selamlaşmanın olmadığı bir kültür, selamlaşma işaretleyicilerinin olmadığı bir dil bulunmadığını varsaymak, her kültürde dilsel (İng. linguistic) veya dildışı (İng. non-linguistic) selamlaşma formlarının bulunduğunu tahmin etmek güç değildir. Çünkü esas itibarıyla “en az iki kişilik” olan dil, bireyler arasındaki toplumsal ilişkileri de düzenler ve toplumsal ilişkilerde başarı isteği, insanı bu türden edimbilimsel tercihlere götürür. Bundan da anlaşıldığı üzere, insan toplumsallaştıkça kaba bir dili kullanmaktan çekinecek, daha seçmeci bir tutumla iletişimini *daha dolaylı* ancak *en uygun* veya *daha uygun* yapılarla sürdürmeyi tercih edecektir.

Öte yandan, edindiği dilin bütün olanaklarını kullanma becerisi olan ve ruhbilimsel sorunları olmayan *ideal bir dil kullanıcısının*, iletişimine selamlaşmadan başlayarak kaba bir dili tercih etmesi şu birkaç nedenle olabilir: 1- İletişimin başlatıcısı olan bu kişi selam vermeyi gereksiz görüyordur; örneğin bunu bir zaman kaybı olarak değerlendiriyor ve

daha dolaysız bir iletişim biçimini tercih ediyordur. 2- İletişimin başlatıcısı olan bu kişi, selam vermeyi çeşitli gerekçelerle unutmıştır. 3- İletişimin başlatıcısı olan bu kişi ile iletişim kurmak istediği kişi arasında kalıcı ve uzun süreli bir düşmanlık vardır. 4- İletişimin başlatıcısı olan bu kişi, iletişim kuracağı kişiye kısa süreli ve geçici olarak öfkeli. (1), (2) ve (3) numaralı cümleler bunu tanımlamaktadır:

(1) *Telefondan Ahmet'in haykıran sesi geliyordu. Ne günaydın ne merhaba demeden, / "Sen ne yaptığını sanıyorsun?" diye bağırdı. "Ne yaptığını sanıyorsun? Hepimizi rezil ettin! Kerem'in yüzüne nasıl bakacaksın, benim, annenin, babanın yüzüne nasıl bakacaksın?"* S, 357

(2) *Ciddi bir kıyafet giyip üniversiteye gittim. (...) Doğrudan doğruya genel sekreterin odasına gittim. (...) Son derece ciddiydi. / "Oturun Maya Hanım!" dedi. "Üniversitemizi çok zor bir duruma soktunuz."* S, 373

(3) *Yaşından beklenmeyen ciddi bir yüz ifadesiyle Gökçe karşımda dikiliyor. / "Babaya bir merhaba yok mu?" / (...) / Sesimi duyan Ayça da geliyor yanıma, kardeşinin tersine ilgiyle sokuluyor bana. / "Nasılsın babacığım?" diye kocaman bir öpücük konduruyor yanağıma.* SG, 44

Öte yandan (3) numaralı cümle dil kullanıcısının selam edimine zorlanması bakımından da dikkat çekicidir. Bu, Türk toplum yaşamında sıklıkla karşılaşılan bir durumdur; özellikle yaşlı kuşaklar genç kuşakları "edep" gereği karşılaştıkları kişilerle selamlaşmaya zorlamakta veya selamlaşmaya yöneltmektedir. Çünkü selamlaşmayan yani selam vermeyen veya verilen bir selamı almayan özellikle de selam vermeyen bir çocuğun bu eksikliği, çocuğun iyi yetiştirilmediği biçiminde yorumlanabilmektedir. Yaşlı kuşaklar da bu suçlamaya maruz kalmamak için duruma hemen müdahale etmeyi tercih etmektedirler.

Selamın başlayabilmesi için ilk kural, muhatapların göz göze gelmeleri veya alıcı ile vericinin birbirlerinin varlığından haberdar olmalarıdır. Buna göre göz teması olan veya birbirlerinin varlığından haberdar olan muhataplar arasındaki selamlaşma "Gördüğün veya hissettiğin gibi seninle en uygun biçimde iletişim kurmak istiyorum. Bu işbirliğine var mısın?" biçiminde bir öneri işlevi yüklenmişken tersi durumlarda verilen selamın "Beni farket, benimle iletişim kur." biçiminde uyarıcı bir işlevi vardır. (4) numaralı tanıktaki "Kimse yok mu?" soru cümlesi de uyarıcı işlevdedir ve cümle dolaylı bir selamlaşma işaretleyicisine dönüşmüştür:

(4) *İçerideki beş altı kirli masa ve ucuz sandalyeler, duvara asılmış deniz manzaraları o kadar zavallı görünüyordu ki içim daraldı. Berbat bir yerdi. Biraz gürültü yapıp, "Kimse yok mu?" diye bağırdım. Biraz sonra, içerlerden sırtında parkasıyla çelimsiz bir oğlan geldi. "Çabuk!" dedim ona. "Adam ölüyor. Kalorifer var mı burada?"* S, 115

3.2. Selamlaşmada Taraflar

Selamlaşma, Türkçe terimin biçimbilgisel çözümlemesinde açıkça görülen -ş- işteşlik ekinden de anlaşıldığı gibi en az iki kişilik bir eylemdir: *verici* yani *selamı veren* ve *alıcı* yani *selamı alan*. Buna göre, ideal bir selamlaşma edimi, iki alt edimin genellikle birbiri ardınca gerçekleşmesiyle ortaya çıkar: *selam verme* edimi ve *selam alma* edimi (Edimler *selam alma* ve *selam verme* metaforik ifadeleriyle dilbilgiselleşir.). Selam verme ediminin merkezinde *verici özne*, selam alma ediminin merkezinde de *alıcı özne* yer almaktadır. A. Duranti, *selam verme* ve *selam alma* ediminin genellikle ardışık bir biçimde gerçekleştiğini ve bu ardışıklık sırasında genellikle aynı selam sözlerinin söylendiğini belirtmektedir. Duranti bu selamlaşma biçimini "ardışık çiftler" (İng. adjacency pairs, adjacency pair format) olarak adlandırmakta, vericinin selamlaşma sözünü "çiftin birinci

parçası" (İng. first pair part), alıcının selamlaşma sözünü de "çiftin ikinci parçası" olarak değerlendirmektedir (Duranti, 1997a, s. 250, Duranti, 1997b, s. 69):

- (5) "Hoş geldin," diyor bana bakarak. "Nasıl gidiyor?" / "İyi," diyorum kısaca. SG, 75
- (6) (...) Tahir. Amcamın en güvendiği adamlardan biri. / "Merhaba," diyorum. / "Günaydın, Sedat Bey," diyor saygılı bir tavrıyla, sonra (...). SG, 202
- (7) Gazeteyi bırakıp telefonu elime aldım, geçen gün aradığım numarayı arayıp buldum. / "Alo, Sibel Hanım'la görüşebilir miyim?" / "Buyurun, benim." / (...) / "Merhaba, ben Maya. Maya Du..." / "A, merhaba Maya Hanım! Okudunuz değil mi?" S, 387

Selamlaşma işleminin tam olarak gerçekleşebilmesi için alıcının da üzerine düşeni yapması, yani vericiyi yanıtlaması gerekir. Selamlaşma işlemindeki eksiksizlik vericiyi de alıcıyı da toplumsal olarak nazik bir birey, selam vermemek veya verilen bir selamı karşılıksız bırakmak da ilgili tarafı kaba bir birey yapar. Veri, tarafların genellikle nazik bir birey olmayı tercih ettiklerini göstermektedir:

- (8) (...), Madam'ın kederli yüzünü görüyorum. / "Günaydın," diyorum. / "Günaydın Sedat Bey," diyor. "Buyurun, bir kahvemizi içiniz." SG, 260
- (9) Madam Eleni'nin tedirgin yüzü görünüyor. Kadın beni görünce rahatlıyor. / "Ah Sedat Bey siz misiniz? Ben de kimdir Maria'yla konuşan diyordum." / (...) "Merhaba, nasılsınız Madam?" / "Teşekkür ederim, çoktandır görünmüyorsunuz." SG, 25

Ancak selamlaşma işleminin eksik kaldığı durumlar da vardır. Bunlar, selamlaşma ediminin selam verme alt edimiyle sınırlı kaldığı, başka bir deyişle selamın verildiği ancak muhatap tarafından alınmadığı, selamın karşılıksız bırakıldığı tek taraflı selamlaşmalardır:

- (4) İçerideki beş altı kirli masa ve ucuz sandalyeler, duvara asılmış deniz manzaraları o kadar zavallı görünüyordu ki içim daraldı. Berbat bir yerdi. Biraz gürültü yapıp, "Kimse yok mu?" diye bağırdım. Biraz sonra, içerlerden sırtında parkasıyla çelimsiz bir oğlan geldi. "Çabuk!" dedim ona. "Adam ölüyor. Kalorifer var mı burada?" S, 115
- (10) Odama girer girmez rektörün sekreteri arayıp, acele gelmem gerektiğini söyledi. (...) özel kalem bölümüne girdim. Telefonla konuşmakta olan Yeşim Hanım başıyla içeri geç işareti yaptı. Ona selam verip ağır ceviz kapıyı açtım. "Günaydın efendim!" [Metnin daha makro boyutunda rektörün verilen selamı karşılıksız bıraktığı anlaşılmaktadır.] S. 74.
- (11) Zilin üçüncü çalısında açıyor telefonu Komiser Naci: / "Alo buyurun?" / "Naci merhaba, ben Sedat." / Naci kim olduğumu öğrenince hemen sululaşiyor. / "Ulan ne çabuk çıktın. Daha iki gün önce yatak döşek yatıyordun." SG, 53

Ancak hemen belirtmek gerekir ki, Türk toplum yapısında, verici özne ile alıcı özne arasında çok büyük bir sorun (Yukarıda kaba bir dil tercih edilmesiyle ilgili olarak sıralanan "İletişimin başlatıcısı olan bu kişi ile iletişim kurmak istediği kişi arasında kalıcı ve uzun süreli bir düşmanlık vardır." biçimindeki 3. nedeni hatırlamak gerekir.) olmadıkça verilen selamın karşılıksız bırakılmadığı görülmektedir. Bunda selamlaşmayı ve verilen selamı mutlaka almayı dinsel bir vecibe gibi görmenin etkisi büyüktür. Ancak yine Türk toplum yapısında, selamlaşmada tarafların cinsiyeti de doğrudan belirleyicidir. Çünkü yukarıda sıralanan betimlemeler genel olarak şehir yaşamı için geçerlidir ve kırsal kesimlerde kadının bir erkeğe selam vermesi onun ahlakının sorgulanmasına neden olabilmektedir. Hatta bu durum kadının, bir erkek tarafından verilen selamı alması durumunda bile söz konusu olabilmektedir.

Bazı durumlarda, selamlaşma eksik değil ancak yetersizdir. Bu tür durumlar özellikle alıcının iletişim kurmaktaki isteksizliğinden kaynaklanır ve deyim yerindeyse alıcı kendisine verilen selamı *geçştirerek* karşılar:

(12) *Otomobili park edip dışarı çıktığımda, kapıcı Necati saygıyla karşılıyor beni. Hiç görmedim nereden çıktı bu adam. / "Geçmiş olsun, Sedat Bey." diyor ezik bir tavırla. "Duyunca çok üzüldük." / "Sağ olası Necati Efendi." diyerek otomobilin kapısını kapıyorum. / "Nasılınız, iyicesiniz inşallah?" diyerek peşim sıra yürümeye başlıyor. / "İyiyim, iyiyim..." / "İyi görünüyorsunuz maşallah." SG, 90*

(13) (...) *garsonlardan biri elinde yemek dolu tepsiyle yaklaşıyor. / "Hoş geldiniz efendim, nasilsiniz?" / "Sağ olası, ne yapıyoruz bugün?" diye soruyor amcam. SG, 117*

(14) *Odama girerken Süleyman'ın kapıda beklediğini gördüm. "Günaydın abla, sana bir şey söyleyecektim." / "Peki gel." / Geniş geniş gülererek "Nasıl abla?" diye sordu. / "İyiyim. Hadi ne söyleyeceksen söyle. Acelem var. Rektör beye evrak götüreceğim." S, 41*

Selamlaşma işleminin eksik kalması veya geçştirilmesi, selam verenin ve selam alanın sosyal statülerindeki eşitsizlikle doğru orantılıdır. (10) numaralı cümlede selam veren üniversitede halkla ilişkiler memuru olarak görev yapan bir kadinken, selamı karşılıksız bırakan söz konusu üniversitenin rektörüdür. (14) numaralı cümlede ise aynı halkla ilişkiler memuru kadınla büyük olasılıkla yüksek öğrenim görmemiş resmi araç sürücüsünün diyalogu söz konusudur ve memur kadın sürücünün selamını karşılıksız bırakmasa da geçştirmeyi tercih etmektedir. (12) numaralı cümlede de kapıcı, komiser polis memuruna verdiği uzunca ve ayrıntılı selam sözlerine kısa ve geçştirilmiş karşılıklar almaktadır. (4) numaralı cümlede ise "Kimse yok mu?" biçimindeki aynı zamanda selam işlevli söze, kasabalı genç gece bekçisinin karşılık vermemesi, basitçe nezaketsizliğini, görgü kurallarını hiçe saymış olduğunu göstermektedir.

Bazı durumlarda selamlaşma tek taraflı kalmak zorundadır. Çünkü bu tür durumlarda alıcı zaten dilsel kullanım bakımından edilgen durumdadır ve selamı alması, verilen selama karşılık vermesi başka bazı toplumsal sorunlara neden olabilir. (26) numaralı cümle bu türden bir durumu tanıklamaktadır ve söz konusu bağlamda dinleyici(ler) isteseler de selamı alamazlar:

(26) *Wagner, çevik hareketlerle kürsüye geldi. (...) Dikkatler ona yöneldi. "Merhaba!" S, 54*

Bu noktada, Müslüman toplumlarına özgü olduğunu tahmin ettiğimiz bazı selamlaşma rutinlerine değinmek yerinde olacaktır. Bunlar her biri dinsel referanslarla gerçekleştirilen namazda selam verme, kabirde yatan kişiye selam verme, girilen boş bir mekana selam verme ve cuma vaazından önce selam vermedir. Bunların tamamı *Es-selamü aleyküm ve rahmetullahi ve beraketühü.* sözüyle gerçekleşir. Betimlemelerin "selam verme" sözü kullanılarak yapılması da gösterecektir ki bu selamlaşmalar genel olarak tek taraflıdır. Öte yandan namazın son bölümünde, sırasıyla sağ ve sol omuza dönerek ve açık bir muhatap olmaksızın verilen selamlar aynı zamanda namaz pratiğini sonlandırma işlevlidir. Cuma namazı öncesinde vaaza başlarken imamın, muhatap olan topluluğa (cemaate) verdiği selam ise daha özel bir görünüm sunmaktadır. Çünkü, bu selamlaşma biçiminde imamın verdiği selama topluluk üyeleri, -verilen selamı her koşulda karşılıksız bırakmama güdülenmesiyle- genellikle *Aleyküm selam.* biçiminde karşılık vermeyi tercih etmektedirler. Son zamanlarda merkezi sistemle ve elektronik yolla verilen vaazlarda ise durum daha karmaşık bir hal almaktadır.

Selamın alıcısı ve vericisinin kim olduğu, ilgili kültüre göre selamı ilk kimin vermesi, yani selamlaşmayı kimin başlatması gerektiği önemli bir konudur. Örneğin Türk kültüründe, hareket halinde olanın duran birine, bir hedef kişiye ilerlemekte olanın hedefteki kişiye, bir kapıyı çalıp içeri girenin içerideki kişiye, küçüğün yaşça, statüce veya hiyerarşik

olarak kendisinden büyüğüne, ayrıca muhatabına bir konuda gereksinimi olanın muhatabı olan kişiye ilk selamı vermesi beklenir. Ancak bunun tersi durumlar da söz konusu olabilmektedir. Bu durum, duran, hedefte olan, yaşça ve statüce büyük olan, kendisine ihtiyaç duyulan kişilerin kültürel olarak selamı başlatma görevi yüklenen kişilerle aralarındaki sevgi bağı ve samimiyet durumuna göre değişkenlik arzedeabilmekte, eşit statüdeki bireyler arasında ise *öncelik-sonralık beklentisi* en aza inmektedir. (15) numaralı cümle, her ikisi de üniversitede memure olarak çalışan iki birey arasındaki diyalogu göstermektedir. Bireylerin statüleri eşittir. Bu diyalogda, duran, kendisine doğru ilerlenmekte olan ve kendisine ihtiyaç duyulan, öncelik-sonralık beklentisini bir kenara bırakarak ilk selam sözünü söyleyen taraf olmuştur. Taraflar arasındaki samimiyet, selamlaşma işaretleyicisinin seçiminden bellidir:

(15) *İşimi bitirdikten sonra kantinde öğle yemeği yedim. Bunun asıl nedeni acıkmış olmam değil, Nermin Hanım'ı görebilmektir. Biraz etine dolgun orta yaşlı bir kadın olan Nermin Hanım, öğle yemeklerini hiç kaçırmazdı. (...) Şansına ben bir girişimde bulunmadan önce o bana yakınlık gösterdi. / "Oooo, Mayacığım, yüzünü gören cennetlik." / Doğal olarak birlikte yemek yedik. (...) ona (...) bazı bilgilere ihtiyaç duyduğumuzu anlattım.* S, 186

(15) numaralı cümle, verilen selamın karşılıksız bırakılması bakımından da dikkate değerdir. Ancak bu, büyük olasılıkla bu çalışmanın veri kaynağının kurmaca bir yazınsal metin olmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü bu tür metinlerde olay örgüsüne katkı sunmayan olay ve davranışlar atlanabilmektedir.

3.3. Selamlaşmada Aşamalar

Taranan metinlere göre selamlaşma sözlerinin sınırlarını aşan bağlamsal durumlarda ve ideal bir selamlaşmada en az 3 aşama vardır: 1. aşama: hazırlık, 2. aşama: gövde, 3. aşama: selamlaşma sonrası diyalog. Örneğin,

Aaa, sen misin? Merhaba. Hayırdır inşallah, bir sorun yoktur umarım. cümlesinde

Aaa, sen misin? 1. aşamayı,

Merhaba. 2. aşamayı,

Hayırdır inşallah, bir sorun yoktur umarım. ise 3. aşamayı temsil etmektedir.

Metinlerde her 3 aşamanın da yer aldığı selamlaşma edimlerine çok az rastlanmıştır. Bu da daha çok ideal olarak değil eksik aşamalarla selamlaşıldığı anlamına gelmektedir. Bu aşamalar kısaca şöyle betimlenebilir:

1. Aşama: Hazırlık

Verici öznenin selam verme sözü veya sözlerini söylemesinden hemen önceki aşamadır. Bazen alıcı özne de verici özneyi beklemeden, onu selam vermeye güdüleyen sözler (şaşıрма, şaşıрма-sitem sözleri) söyleyebilir. Bu aşamaya hazırlık aşaması yanında *başlangıç* aşaması demek de mümkündür. Selam vermeye hazırlık birkaç biçimde olur:

özür dileme

(16) *Telefonu elime alıp biraz oyalandım. Tuşlarıyla oynadım. Tereddüt etmem anlamsızdı, ara tuşuna bastım. Epeyce çaldı, açılmayacağını düşünüp kapamak üzereyken açıldı. Ama bir kadın sesi çıktı karşıma. / "E, afedersiniz, ben Ahmet Bey'i aramıştım." / "Ben annesiyim. Maya, sen misin?" / "Eski kayınvalidemin sesini sonradan tanıdım. / (...) / "Nasılsınız?" / "İyiyim, teşekkür ederim. Sen nasılsın?" / "Sağ olun, ben de iyiyim." S, 388-389*

alıcının özel durumuna ilgi gösterme

Bu ilgi genellikle bağlam duyarlı bir dileğin paylaşılması (hasta olduğuna inanılan alıcıya *geçmiş olsun* demek, yemek yemekte olan alıcıya *afiyet olsun*, bir işle meşgul olan alıcıya da *kolay gelsin* demek gibi) veya bağlam duyarlı bir betimlemenin yapılması (ortama yeni katılan alıcıya *hoş geldin(iz)* demek) yoluyla gösterilir:

(5) "*Hoş geldin,*" diyor bana bakarak. "Nasil gidiyor?" / "İyi," diyorum kısaca. SG, 75

(12) Otomobili park edip dışarı çıktığımda, kapıcı Necati saygıyla karşılıyor beni. Hiç görmedim nereden çıktı bu adam. / "Geçmiş olsun, Sedat Bey," diyor ezik bir tavırla. "*Duyunca çok üzüldük.*" / "Sağ olasin Necati Efendi," diyerek otomobilin kapısını kapıyorum. / "Nasilsınız, iyicesiniz inşallah?" diyerek peşim sıra yürümeye başlıyorum. / "İyiyim, iyiyim..." / "İyi görünüyorsunuz maşallah." SG, 90

(17) (...) "*Afiyet olsun,*" diyerek saygılı bir tavırla Mustafa dikiliyor başımızda. (...) / "Gel bakalım," diyor amcam yanındaki sandalyeyi göstererek. SG, 119

(18) "*Kolay gelsin.*" diyorum. / "Siz miydiniz Amirim?" diyerek ayağa kalkıyor. "Fahri'nin örgütünde yer alan kişilerin fotoğraflarına bakıyordum. Bu dosyayı dün alamamıştım." SG, 74

(18) numaralı cümlede olduğu gibi, bu dilek doğrudan doğruya bir selamlaşma işaretleyicisine dönüşebilir.

şaşıрма, şaşırma-sitem

Şaşırma bildiren sözler, alıcının kendi adını teyit ettirmeye yönelik sözler olabildiği gibi, şaşırma ünlemleri de olabilmektedir:

(9) Madam Eleni'nin tedirgin yüzü görünüyor. Kadın beni görünce rahatlıyor. / "Ah Sedat Bey siz misiniz? Ben de kimdir Maria'yla konuşan diyordum." / (...) "Merhaba, nasilsınız Madam?" / "Teşekkür ederim, çoktandır görünmüyorsunuz." SG, 25

(19) Yıllar sonra ilk kez ağabeyimi aradım. [Telefon] Dört kere çaldıktan sonra açıldı: "Maya?" / "Evet, abi" dedim, "benim." / Şaşırdığını ve duraksadığını hissettim: "Ooo... Merhaba." / "Abi, seni acil bir durum için arıyorum, yardımına ihtiyacım var." S, 125

(20) Beraberce odaya yürüdük. Altüst olmuştum. Wagner'in ölüme mahkûm bir adam olduğunu bilmek çok tuhaftı. / Bizi görünce gözleri parladı. / "Ooo, beni terk ettiniz, hiç gelmeyeceksiniz sandım" dedi. S, 228

2. Aşama: Gövde

Selamlaşmanın bel kemiğini bu aşama oluşturmaktadır. Bireylerin nezaket çerçevesinde karşılıklı olarak birbirlerinden bekledikleri asgari süreci gösteren (Hatta toplumun da asgari beklentisi budur.) bu aşama da kendi içinde iki alt aşamadan oluşmaktadır. Buna göre, vericinin en az bir selam sözü söylemesi ve alıcıdan en az bir işaretleyiciyle selama karşılık alması gerekir ve bu aşamada verici özne de alıcı özne de etkin olmalıdır:

(21) Planımı uygulamaya başlamak için önce Ahmet'i aramam gerekiyordu. (...) Biraz tereddüt ettikten sonra cep telefonundan aradım. Annesi çıkarsa bu sefer çok kısa konuşup kapayacaktım. Ahmet açtı. / "Merhaba Ahmet" dedim. "Nasilsın?" / "İyi. Sen?" S, 394

İlginç olan, selam sözlerinin sınırlarını aşan bağlamsal selamlaşmada her zaman 3 aşama gözlemlenmediği gibi, 2. aşamanın da her alt aşamasıyla gerçekleşmediğinin gözlemlenmiş olmasıdır. Başka bir deyişle, edebi metinlerde 2. aşamanın bütün alt aşamalarıyla gerçekleştiği cümlelerin sayısı son derece azdır. Bu aşamanın bütün alt aşamalarıyla gerçekleşmemesiyle alıcı ve verici arasındaki mesafenin, saygının ve

resmiyetin büyüklüğü arasında doğru orantı vardır. (16) numaralı cümlede 2. aşamanın bütün aygıtlarıyla icra edildiği görülmektedir:

(16) *Telefonu elime alıp biraz oyalandım. Tuşlarıyla oynadım. Tereddüt etmem anlamsızdı, ara tuşuna bastım. Epeyce çaldı, açılmayacağını düşünüp kapamak üzereyken açıldı. Ama bir kadın sesi çıktı karşıma. / “E, afedersiniz, ben Ahmet Bey’i aramıştım.” / “Ben annesiyim. Maya, sen misin?” / Eski kayınvalidemin sesini sonradan tanıdım. / (...) / “Nasılsınız?” / “İyiyim, teşekkür ederim. Sen nasılsın?” / “Sağ olun, ben de iyiyim.” S, 388-389*

Bununla birlikte, sözlü dile dayanan veri kaynaklarında, bu 2. aşamanın alt aşamalarıyla eksiksiz olarak gerçekleştiği diyalog örnekleriyle karşılaşmak daha olasıdır. Çünkü belirtildiği gibi, edebi metin yazarı seçmecidir, kurulan sözel ilişkilerin gerektiği kadarını kurmaca metne yansıtmakla yetinir. Oysa, günlük dilde, günlük yaşamın doğal akışı içinde yaşayan yani toplumsal yaşamın bir parçası olan bir dil kullanıcısı, olağan koşullarda bir gün içerisinde birçok diyalog kurmak zorundadır ve bu diyaloglarında da genellikle selam vermeyi de verilen selamı almayı da ihmal etmez. Çünkü her birey -genel olarak- diğer bireylerle ve dolayısıyla da toplumla uyumlu ilişkiler sürdürmeyi, topluma eklemlenme sürecinde herhangi bir sorun yaşamamayı tercih eder.

3. Aşama: Selamlaşma Sonrası Diyalog

Bu diyaloglar, selamlaşma sözlerinin uzantısı durumundadır; iletişimin asıl amacı olan sözlerle ile selamlaşma sözleri arasında köprü görevi görür. Bundan da anlaşıldığı gibi bu aşamada etkin olan genellikle verici öznedir:

buyur etme

(22) *“İçeri buyurmaz mısınız.” diyerek kapıyı gösteriyor. / Kısa bir ikircimden sonra öneriyi kabul ediyorum, belki yeni yeni bir şeyler öğrenebilirim. (...) / “Gelsene kuzum,” diyor Madam Eleni. / (...) / “Söyle buyurunuz,” diyor Madam Eleni televizyonun karşısındaki koltuğu göstererek. SG, 25-27*

(8) *(...), Madam’ın kederli yüzünü görüyorum. / “Günaydın,” diyorum. / “Günaydın Sedat Bey,” diyor. “Buyurun, bir kahvemizi içiniz.” SG, 260*

(23) *Kısa bir sessizlikten sonra büyük adam, “Nasılsınız Maya Hanım?” dedi. Bu anlamsız soruya “İyiyim” diyerek cevap verdim ama sesim o kadar kısık çıktı ki, bir hatayı düzeltir gibi tekrarladım. “İyiyim.” / “Biraz önce rektör beyin ifade ettiği gibi bizler istihbarat örgütündünüz.” “Buyurun!” S, 75*

sağlığını sorma

Taraflardan birinin diğerinin sağlığını sorduğu ve bunun devamındaki sözlerdir. Türkçede taraflardan birinin diğerinin sağlığını sorduğu sözler aynı zamanda selamlaşma sözü işlevi de kazanmıştır:

(12) *Otomobili park edip dışarı çıktığımda, kapıcı Necati saygıyla karşılıyor beni. Hiç görmedim nereden çıktı bu adam. / “Geçmiş olsun, Sedat Bey,” diyor ezik bir tavırla. “Duyunca çok üzüldük.” / “Sağ olası Necati Efendi,” diyerek otomobilin kapısını kapıyorum. / “Nasılsınız, iyicesiniz insallah?” diyerek peşim sıra yürümeye başlıyor. / “İyiyim, iyiyim...” / “İyi görünüyorsunuz maşallah.” SG, 90*

(9) *Madam Eleni’nin tedirgin yüzü görünüyor. Kadın beni görünce rahatlıyor. / “Ah Sedat Bey siz misiniz? Ben de kimdir Maria’yla konuşan diyordum.” / (...) “Merhaba, nasılsınız Madam?” / “Teşekkür ederim, çoktandır görünmüyorsunuz.” SG, 25*

iletişim kurmaktaki amacını ortaya koyma

(14) Odama girerken Süleyman'ın kapıda beklediğini gördüm. "Günaydın abla, sana bir şey söyleyecektim." / "Peki gel." / Geniş geniş gülererek "Nasılsın abla?" diye sordu. / "İyiyim. Hadi ne söyleyeceksen söyle. Acelem var. Rektör beye evrak götürüleceğim." S, 41

(24) Madam Ovadya, ladino aksanıyla konuştuğu Türkçesiyle tatlı tatlı anlatıyordu. (...) belli ki yalnızlıktan bunalmıştı, konuşacak insan arıyordu. / "Madam Ovadya" dedim "Adım Maya Duran. İstanbul Üniversitesi'nde çalışıyorum. Size bir şey sormak için geldim." (...) S, 337

(25) Madam Matilda oda komşusu kadar iyi durumda değildi. (...) / "Bayan Arditi?" / (...) mecalsiz bir sesle, "Ne istiyorsunuz?" diye sordu. (...) / "Efendim, ben İstanbul Üniversitesi'nden Maya Duran. Size bir şey sormak istiyordum." S, 345

durum değerlendirmesi yapma

(9) Madam Eleni'nin tedirgin yüzü görünüyor. Kadın beni görünce rahatlıyor. / "Ah Sedat Bey siz misiniz? Ben de kimdir Maria'yla konuşan diyordum." / (...) "Merhaba, nasılsınız Madam?" / "Teşekkür ederim, çoktandır görünmüyorsunuz." SG, 25

(11) Zilin üçüncü çalışında açıyor telefonu Komiser Naci: / "Alo buyurun?" / "Naci merhaba, ben Sedat." / Naci kim olduğumu öğrenince hemen sululaşiyor. / "Ulan ne çabuk çıktın. Daha iki gün önce yatak döşek yatıyordun." SG, 53

(12) Otomobili park edip dışarı çıktığımda, kapıcı Necati saygıyla karşılıyor beni. Hiç görmedim nereden çıktı bu adam. / "Geçmiş olsun, Sedat Bey," diyor ezik bir tavırla. "Duyunca çok üzüldük." / "Sağ olası Necati Efendi," diyerek otomobilin kapısını kapıyorum. / "Nasılsınız, iyicesiniz inşallah?" diyerek peşim sıra yürümeye başlıyor. / "İyiyim, iyiyim..." / "İyi görünmüyorsunuz maşallah." SG, 90

3.4. Selamlaşma Ediminin İşaretleyicileri

3.4.1. Açık İşaretleme

Selamlaşma edimleri, genellikle belirgin ve sınırlı yapılarla gerçekleşmekte, selamlaşma kapalı ve sınırlı bir görünümdeki belli kalıp ifadeler üzerinden yürütülmektedir:

[verici-selam edimi] → ← [alıcı- selam edimi]

Türkiye Türkçesinde selam verme ve selam alma edimlerinin yapısal olarak sınırları belirgin olan işaretleyicileri şöyle sıralanabilir:

Merhaba: Türkçeye Arapçadan girmiş olan bu sözcüğün aslı *mār wābān*'dir ve "açıklık, ferahlık, kuşatılmamışlık, sınırsızlık anlamındaki *rāwb* mastarından gelmektedir. Türkiye Türkçesinin en genel ve en formal selamlaşma biçimidir. Türkiye Türkçesinde en genel selamlaşma sözünün Türkçe olmaması ilgiye değerdir ve tarihsel dönemlerde Türklerin nasıl ve hangi sözlerle selamlaştıkları, selamlaşma kavramını hangi göstergelerle dile getirdikleri konularında merak uyandırmaktadır. Taranan metinler *merhaba* selamlaşma sözüyle ilgili birçok veriye sahiptir:

(9) Madam Eleni'nin tedirgin yüzü görünüyor. Kadın beni görünce rahatlıyor. / "Ah Sedat Bey siz misiniz? Ben de kimdir Maria'yla konuşan diyordum." / (...) "Merhaba, nasılsınız Madam?" / "Teşekkür ederim, çoktandır görünmüyorsunuz." SG, 25

(26) Wagner, çevik hareketlerle kürsüye geldi. (...) Dikkatler ona yöneldi. "Merhaba!" S, 54

(27) Yukarı çıkıyorum, şanslıyım, Mustafa büroda. / "Merhaba Amirim," diyor beni görünce. / "Merhaba, ne var ne yok." SG, 225

Verilen *merhaba* selam sözüne alıcının karşılığı genellikle yine *merhaba* olmaktadır. Ancak *merhaba* sözüne karşılık olarak alıcının başka bir selam verme işaretleyicisi kullanması da söz konusudur:

(6) (...) Tahir. Amcamın en güvendiği adamlardan biri. / "Merhaba," diyorum. / "Günaydın, Sedat Bey," diyor saygılı bir tavırla, sonra (...). SG, 202

(7) Gazeteyi bırakıp telefonu elime aldım, geçen gün aradığım numarayı arayıp buldum. / "Alo, Sibel Hanım'la görüşebilir miyim?/ "Buyurun, benim." / (...) / "Merhaba, ben Maya. Maya Du..." / "A, merhaba Maya Hanım! Okudunuz değil mi?" S, 387

Bazı durumlarda, *merhaba* selamını alan kişi kendisine verilen bu selamı karşılıksız bırakmaktadır. Ancak karşılıksız bırakmaktan doğan boşluk başka nezaket işaretleyicileriyle doldurulabilmektedir:

(28) "Merhaba," diyorum yanlarına yaklaşarak. Sinan beni görünce anlamlı anlamlı süzerek ayağa kalkıyor. "Buyurun, hoş geldiniz." SG, 169

Bazı durumlarda ise alıcı diyalogun *merhaba*'dan sonraki bölümüne odaklanmakta, karşılığını *merhaba*'dan sonraki bölüm üzerinden vermektedir:

(21) Planımı uygulamaya başlamak için önce Ahmet'i aramam gerekiyordu. (...) Biraz tereddüt ettikten sonra cep telefonundan aradım. Annesi çıkarsa bu sefer çok kısa konuşup kapayacaktım. Ahmet açtı. / "Merhaba Ahmet" dedim. "Nasıl?" / "İyi. Sen?" S, 394

Gözlemlediğimiz kadarıyla Türkiye Türkçesinde *merhaba* selam verme sözünün alıcı tarafından iki kez tekrar edilmesi yoluyla karşılanması da mümkündür. Bu durumda tekrar edilen *merhaba*'lar, vericiyle samimiyet kurma veya vericiye sitem etme işlevlidir: - *Merhaba*. / -*Merhaba merhaba*. gibi. Ancak taranan metinlerde bu türden bir kullanımın karşılaşılmamıştır.

Merhabalar: *Merhaba* sözünün çoğul ekiyle genişlemiş biçimidir. Selamlaşma işlevinin yanı sıra sevgi ve içtenlik göstergesi olarak kullanılır. Buradaki sevgi ve içtenliğin işaretleyicisi +*lar* çoğul ekidir. *Merhabalar* selam verme sözü olarak kullanıldığı gibi selam alma sözü olarak da kullanılabilir. Türkiye Türkçesinde sıklıkla gözlemlenen bu selamlaşma işaretleyicisiyle taranan metinlerde karşılaşılmamıştır.

Selam: Günlük dilde selam vermenin yanı sıra içtenlik işlevli olarak –ve daha çok genç kuşaklar tarafından- kullanılır. Türkçeye Arapçadan girmiş olan bu sözün aslı *sālām*'dir. Ancak bugün artık daha çok dinsel göndermesi olan ve "Size selam [olsun]." anlamındaki *Selamün aleyküm*. veya *Es-selamü aleyküm*.den kısalma gibi görünmektedir. Bu kısalma biçimin Arap-İslam dünyasında da kullanıldığı bilinmektedir. Günlük dilde aralarında samimiyet ilişkisi bulunan tarafların tercih ettiği, başka bir deyişle birbirini önceden tanımayan insanların tercih etmediği bir selamlaşma sözüdür. *Selam* sözüyle kendisine selam verilen bir alıcının karşılığı da genellikle içtenliği sürdürmek bakımından yine *selam* sözü olmaktadır. Türkiye Türkçesinde sıklıkla gözlemlenmesine rağmen bu selamlaşma işaretleyicisiyle taranan metinlerde karşılaşılmamıştır.

Selamlar: İçtenliğin en üst düzeyde olduğu gösterilmek istendiğinde *selam* sözcüğü çoğullaştırılarak *selamlar* biçiminde kullanılabilir. *Merhaba*'nın *merhabalar* biçiminde genişletilmesinde olduğu gibi içtenlik +*lar* çoğul ekiyle işaretlenmiş olmaktadır. Bu işaretleyici selam verirken kullanıldığı gibi verilen selamı alırken de kullanılabilir. Örnekte bu selamlaşma sözüyle karşılaşılmamıştır.

Nasıl / *Nasıl*sınız: İlki tekil veya samimi ilişki içinde olunan muhataba, ikincisi çoğul muhataplara veya çeşitli gerekçelerle belli bir mesafede durulan tekil bir muhataba yönelik olarak kullanılır. *Nasıl* sözcüğü bilindiği gibi aslında birleşik bir sözcüktür: < ne

asıl. Buradaki *ne* sözcüğü –üzerinde birtakım tartışmalar olmakla birlikte- genel olarak Türkçe kabul edilen bir soru sıfatıdır; *asıl* sözcüğü de Arapça *aφl*'dan gelir. *Nasılsın(ız)* esasında bir sağlığı sorma, durum konusunda bilgi alma, hatır sorma sözüdür. (29) numaralı cümlede bu işlev açıkça görülmektedir:

(29) *Melike üzerine eğilmiş, şefkatle küçülen gözleri yaşlarla dolu.* / “*Nasılsın canım?.. İyileşeceksin... iyileşeceksin, merak etme.*” SG, 8

Ancak, bu söz bugün daha çok bir selamlaşma işaretleyicisidir. Bunun en önemli göstergesi, *nasılsın(ız)* sözüne cevaben söylenen *iyiyim, iyiyiz, iyi, fena değil, eh işte, şöyle böyle* sözlerinin, gerçekte kişi veya kişilerin çoğu zaman sağlıklarıyla veya durumlarıyla ilgili bilgi vermiyor olmasıdır. Başka bir deyişle, kişi sağlığı kötü olsa da *nasılsın(ız)* sorusuna *iyiyim* biçiminde karşılık vermekte, soruyu bilgi beklentisiyle sorulan bir soru olarak değil selam sözü olarak algılamaktadır. Bazı durumlarda *nasılsın(ız)*'ın karşılığının yalnızca teşekkür belirten bir söz olması ise bunun daha açık bir göstergesidir:

(9) *Madam Eleni'nin tedirgin yüzü görünüyor. Kadın beni görünce rahatlıyor.* / “*Ah Sedat Bey siz misiniz? Ben de kimdir Maria'yla konuşan diyordum.*” / (...) “*Merhaba, nasılsınız Madam?*” / “*Teşekkür ederim, çoktandır görünmüyorsunuz.*” SG, 25

(13) (...) *garsonlardan biri elinde yemek dolu tepsiyle yaklaşıyor.* / “*Hoş geldiniz efendim, nasılsınız?*” / “*Sağ olasın, ne yiyoruz bugün?*” diye soruyor amcam. SG, 117

(16) *Telefonu elime alıp biraz oyalandım. Tuşlarıyla oynadım. Tereddüt etmem anlamsızdı, ara tuşuna bastım. Epeyce çaldı, açılmayacağını düşünüp kapamak üzereyken açıldı. Ama bir kadın sesi çıktı karşıma.* / “*E, afedersiniz, ben Ahmet Bey'i aramıştım.*” / “*Ben annesiyim. Maya, sen misin?*” / *Eski kayınvalidemin sesini sonradan tanıdım.* / (...) / “*Nasılsınız?*” / “*İyiyim, teşekkür ederim. Sen nasılsın?*” / “*Sağ olun, ben de iyiyim.*” S, 388-389

(23) *Kısa bir sessizlikten sonra büyük adam, “Nasılsınız Maya Hanım?” dedi. Bu anlamsız soruya “İyiyim” diyerek cevap verdim ama sesim o kadar kısık çıktı ki, bir hatayı düzeltir gibi tekrarladım. “İyiyim.”* / “*Biraz önce rektör beyin ifade ettiği gibi bizler istihbarat örgütündünüz.*” “*Buyurun!*” S, 75

Nasılsın(ız)? selam sözüne karşılık verilen *iyiyim, iyiyiz, iyi, fena değil* sözlerinin başında, alıcının dinsel duyarlılık derecesine bağlı olarak *hamdolsun, Allah'a şükürler olsun, şükürler olsun, çok şükür, şükür, bin şükür, Yaradan'a şükür* vb. sözler de yer alabilmektedir.

Soruya soruyla karşılık vermek anlamsız olacağından *nasılsın(ız)* yalnızca bir selam verme sözü olarak kullanılmakta, bu sözle kendisine selam verilen alıcının karşılığı yine *nasılsın(ız)* olmamaktadır. Buradaki *nasılsın(ız)* selam sözü İngilizcedeki *How are you?* sözüne eşdeğer bir görünümde ve bu selam sözünün Türkçede ne zamandır kullanıldığı, ortaya çıkışında bir başka dilin etkisi bulunup bulunmadığı ancak artzamanlı çalışmalarla belirlenebilir.

Nasılsınız? Yukarıda sözü edilen *nasılsın(ız)*'dan farklı bir selamlaşma işaretleyicisidir. Türkçede yaygın olmayan bu işaretleyici yalnızca çok seçkin ortamlarda kullanılmaktadır. Batı kültürünün izlerini taşıyan *nasılsınız*, İngilizce *How do you do?* ile eşdeğer görünümde. *How are you?* eşdeğeri olan *nasılsın(ız)*'ın karşılığında alıcı yine aynı selam sözünü kullanamazken, *How do you do?* eşdeğeri olan *nasılsınız*'ın karşılığı yine *nasılsınız* olabilmektedir. Buradan, *nasılsınız*'ın soru formu olmaktan çıkıp tamamen bir selam sözüne dönüştüğü anlaşılmaktadır. Bu işaretleyicinin Türkçedeki tarihini ortaya çıkarmak için de artzamanlı ve karşılaştırmalı çalışmalara gereksinim vardır. Taranan metinlerde bu işaretleyicinin kullanıldığı diyaloglarla karşılaşılmamıştır.

Selamün aleyküm. / Es-selamü aleyküm: Birbirinin alternatifi olan bu Arapça selamlaşma sözlerinin Türkçeye çevirileri bakımından anlamları aynıdır: “Size selam [olsun].” Bu selamlaşma sözleri arasındaki tek yapısal fark, *Selamün aleyküm.* sözünde *selam*’ın belirsiz (nekre), *Es-selamü aleyküm.* sözünde ise *selam*’ın belirli (marife) kategoride yer almasıdır ve bu kategorik ayrımın Türkçe için bir önemi yoktur. Ayrıca gözlemimiz, *Selamün aleyküm.*’ün Türkiye Türkçesinde daha yaygın olarak kullanıldığı yönündedir. Zaten ilk selam sözünde “Size bir selam [olsun].” anlamı varken, ikinci selam sözünde “O [Allah’ın selamı, bana verdiği(iz)] selam size [de olsun].” anlamı vardır. Özetle ilk selamlaşma biçimi selam verme, ikinci selam sözü ise selam alma için daha uygundur. Dinsel nitelikli bu selamlaşma biçimini, daha çok erkekler kullanmaktadırlar. A. Duranti, Batı eğitimiyle ve Hristiyanlık’la bağdaştırılabilecek ve genellikle kilise ortamlarında tercih edilen selamlaşma biçimlerini “iyi konuşma” (good speech), günlük olağan ortamlardaki selamlaşma biçimlerini de “kötü konuşma” (bad speech) olarak değerlendirmektedir (Duranti, 1997b, s. 97). Buna göre, her ne kadar, yalnızca cami ortamlarında tercih edilen selamlaşma işaretleyicileri olmasa da, doğu kültürlerindeki *Selamün aleyküm. / Es-selamü aleyküm.* işaretleyicilerini bir çeşit “iyi konuşma” örnekleri olarak düşünmek mümkündür. Bununla birlikte, Türkiye Türkçesi, başlangıcından günümüze bir bütün olarak değerlendirildiğinde, dil kullanıcılarının formal olmayan bu selamlaşma biçimini eğitim düzeyleri arttıkça daha az tercih ettikleri söylenebilir. Ancak toplumun değişen değerler sistemiyle birlikte, bu selamlaşma biçiminin hem niceliksel hem de niteliksel olarak arttığı (Nitekim günlük yaşamda kadınlar da belli bir eğitim düzeyinde olanlar da birbiriyle selamlaşırken artık daha çok bu selamlaşma sözünü tercih etmektedirler.) dikkat çekmektedir. Taranan metinlerde bu işaretleyicinin kullanıldığı diyaloglarla karşılaşmamıştır. Bu durum, her iki romanın ana kahramanlarının (biri komiser polis memuru, diğeri üniversite halkla ilişkiler memuresi) ve çevrelerindeki tip ve karakterlerin sosyo-ekonomik düzeylerinin ortalamasının görece üstünde olmasıyla ilgili olabilir. Öte yandan *Selamün aleyküm. / Es-selamü aleyküm.* selam verme sözlerinin karşılığı Türkiye Türkçesinde genel olarak “Size [de] selam [olsun].” anlamındaki *Aleyküm selam.*’dır. Arapçanın dilbilgisel özelliklerinin genel olarak farkında olmayan Türkiye Türkçesi kullanıcıları bu dinsel selam verme sözünün karşılığını *Aleyküm selam.* olarak kalıplaştırmıştır. Ancak, Türkiye’de az sayıdaki Arapça-Türkçe iki dilli kullanıcıların bu selam alma sözünü daha bilinçli olarak kullandıkları görülmektedir: Selam veren kişi erkekse *Aleyke s-selam.* “Sana [da] selam [olsun].”, selam veren kişi kadınsa *Aleyki s-selam.* “Sana [da] selam [olsun].”, selam verenler söz konusuysa yani selam veren birden çok kişiye *Aleyküm selam.* “Size [de] selam [olsun].” gibi. Doğal olarak Arapça dil kullanıcıları da bu sözleri kişi göndermesine özen göstererek kullanmaktadır. Günlük yaşamda, yine özellikle erkek Arapça-Türkçe iki dilli kullanıcıların veya ibadet dili olarak Arapçayla ilgili farkındalıklarını arttıran erkek dil kullanıcılarının *Selamün aleyküm. / Es-selamü aleyküm.* selam sözüne karşılık olarak “Selam ve Allah’ın rahmeti size [de] [olsun].” anlamında *Es-selamü aleyküm ve rahmetu’llah.* sözünü kullandıkları da gözlemlenebilmektedir.

Ne haber / > ~ Nâber. *Ne haber,* *ne* soru sıfatıyla aslı Arapça *xabar* olan *haber* isminden oluşmuş bir sıfat tamlamasıdır; *nâber* ise *h* düşmesi, /e/-/a/ kaynaşması ve ünlü uzamasıyla *ne haber*’in değişmiş biçimidir. Soru formundaki bu selamlaşma sözü formal değildir. Ancak çok samimi insanlar ve özellikle de genç kuşaklar bu biçimde selamlaşmaktadır. Formal ortamlarda bu biçimdeki selam sözü kabalık olarak değerlendirilir, hoş karşılanmaz. Öyle ki bu selamlaşma biçimi, dilde çeşitli dinamiklerle ortaya çıkan yeni biçimleri ve dildeki yapısal değişimleri kabullenmekte güçlük çekenler tarafından bir “bozulma” ve “yozlaşma” olarak değerlendirilmektedir. *Ne haber / > ~ Nâber* selam sözleri soru formunda olduğundan, alıcının karşılık olarak söylediği sözler *iyiyim, iyiyiz, iyi, fena değil, eh işte, şöyle böyle, uğraşıyorum, uğraşıyoruz* vb.’dir. Taranan

metinlerdeki diyaloglarda *Ne var ne yok?* ve *Nasıl gidiyor?* selamlaşma sözleriyle benzer kullanım özelliklerine sahip olan bu işaretleyiciyle karşılaşılmamıştır.

Ne var ne yok: *Ne* soru zamirlerinin özne, *var* ve *yok* isimlerinin yüklem olduğu, sıralı birleşik cümle yapısında ve soru formunda bir selamlaşma sözüdür. Dilbilgisel anlamıyla anlaşıldığında bilişi (İng. cognition) zorlayan bu cümle, alıcı tarafından ancak ve yalnızca edimbilimsel olarak çözülür. *Nasıl gidiyor?* ve *Ne haber?* / > ~ *Nâber?*'in alternatifi bir selamlaşma sözüdür. Bundan da anlaşıldığı gibi formal olmayan, genç kuşakların genellikle samimi sözlü diyaloglarında tercih ettikleri bir selamlaşma sözüdür. Taranan metinlerde bu kulanımı tanımlayan tek örnekle ((27) numaralı cümle) karşılaşılmıştır. Bu örnekte, polis memuru amirine *merhaba* formal selamlaşma sözünü söylerken, amiri ona *merhaba* selamlaşma sözü dışında *Ne var ne yok?* sözüyle karşılık vermektedir. Buna göre, bu selamlaşma sözünü ya eşit statüdeki taraflar birbirlerine yönelik olarak ya da yüksek statüdeki biri daha alt statüdeki birine yönelik olarak kullanabilmektedir:

(27) *Yukarı çıkıyorum, şanslıyım, Mustafa büroda. / "Merhaba Amirim," diyor beni görünce. / "Merhaba, ne var ne yok." SG, 225*

Soruya soruyla karşılık vermek anlamsız olacağından bu selam verme sözüne *iyiyim, iyiyiz, iyi, fena değil, şöyle böyle, eh işte, uğraşıyorum, uğraşıyoruz* vb. sözlerle karşılık verilmektedir.

Nasıl gidiyor: Ne haber? / > ~ *Nâber?* ve *Ne var ne yok?* selamlaşma sözleriyle benzer kullanım özelliklerine sahiptir. Bu işaretleyici *nasıl*'ın soru zarfı, *gidiyor*'un süreklilik ve soru kipinde olduğu ve *işler, durumlar* biçimindeki öznenin örtük bulunduğu bir fiil cümlesi yapısındadır. Bu cümle alıcı tarafından yalnızca edimbilimsel anlamıyla çözülürse bir selamlaşma işaretleyicisi olarak kabul edilebilir. Soruya soruyla karşılık vermek anlamsız olacağından bu selam verme sözünün karşılığı *iyi, fena değil, eh işte, şöyle böyle, uğraşıyorum, uğraşıyoruz* vb. olmaktadır. Taranan metinlerde bu selamlaşma sözünün geçtiği iki diyalogla karşılaşılmıştır:

(5) *"Hoş geldin," diyor bana bakarak. "Nasıl gidiyor?" / "İyi," diyorum kısaca. SG, 75*

(30) *Rektör masasında oturuyor ve telefonla konuşuyordu. Bana eliyle masanın önündeki koltuğu gösterdi, oturdum. (...) Telefonu kapatınca bana döndü, "Nasıl gidiyor?" diye sordu. / "Profesör hastalandı efendim" dedim. "Çapa Tıp Fakültesi'ne yatırdım." S, 160*

Nasıl gidiyor? gerçekte aralarında statü eşitsizliği olmayan insanların tercih ettiği bir selamlaşma sözüdür. (30) numaralı cümlede görüldüğü gibi, statüsü yüksek bir vericinin muhatabına bu selam sözüyle selam vermesi, aynı anda başka edimsel işlevlerin de yerine gelmesi anlamı taşımaktadır: Yüce gönüllük, alçakgönüllülük, içtenlik çabası ve güven verme.

Eyvallah: Türkiye Türkçesinde kabul etme, sitem etme, sitemle birlikte kabul etme, teşekkür etme, onaylama, vedalaşma gibi pekçok işlevle kullanılan ve günümüzde özellikle de erkek dil kullanıcıları tarafından kullanımının giderek arttığını gözlemlediğimiz Arapça *eyvallah* sözü, yine erkek dil kullanıcıları tarafından bir selam alma sözü olarak da dikkat çekmektedir. *Eyvallah* sözü kökenbilgisel olarak incelendiğinde üç biçimbirimden oluştuğu anlaşılmaktadır: "Evet, tabii, öyle" anlamlarına gelen *ây* (/ > *ey* > *iy*), yemin ve pekiştirme işlevli *vâ* edatı ve *Allâh* ismi. Belirtildiği gibi günümüzde günlük konuşma dilinde özellikle erkek dil kullanıcıları tarafından sıklıkla kullanılmasına rağmen, taranan metinlerde bu selam alma sözüyle karşılaşılmamıştır.

What's up: Türkçedeki *Ne haber?*, *Nasıl gidiyor?* vb. selam sözlerinin eşdeğeri olan İngilizce bir selamlaşma sözüdür. Bu, günümüzde özellikle İngilizceyle (daha çok Amerikan İngilizcesiyle) mesaisi giderek artan ve kültürel bir dönüşüm yaşayan genç

kuşakların tercih ettiği, ancak şimdilik çok yaygın olmayan bir kalıptır. Bu kalıp İngilizce için de formal değildir. Soru, niteliği bakımından iyi niyetli ve olumlu cevap almaya odaklı bir sorudur. Bu durum kalıpta genellikle olumlu anlamların ifadesi için kullanılan ve aslında bir sözlükbirim bile olmayan *up* sözcüğünden bellidir:

(31) (...) telefonumu kontrol ettim. (...) (...) Tark'ın iki aramasını duymamışım. "What's up honey?" diye bir de mesaj bırakmıştı. S, 49

Bazı selamlaşma işaretleyicileri bağlam duyarlıdır. Sabah saatlerinde *günaydın*, *iyi sabahlar*, *hayırlı sabahlar*, gün içinde *iyi günler*, öğleden sonra sıklıkla olmamakla birlikte *tünaydın*; akşam saatlerinde *iyi akşamlar*, *hayırlı akşamlar*, gece geç saatlerde *iyi geceler*; çalışmakta olan birine *iyi çalışmalar*, özel günlere özgü olmak üzere *iyi / hayırlı bayramlar*, *hayırlı cumalar*, *hayırlı kandiller* vb. selamlaşma sözleri bu türden işaretleyicilerdir. Görüldüğü gibi, bu sözler temel olarak çeşitli biçimlerdeki iyi dilek belirtme sözlerinin kısaltmış biçimleridir ve yaygın olarak kullanılırlar:

Dilerim ki günü(nüz) aydın olsun. > Günaydın.

Size (sana) iyi sabahlar dilerim. > İyi sabahlar.

Dilerim ki sabahınız iyi olsun. > İyi sabahlar.

Size (sana) hayırlı sabahlar dilerim. > Hayırlı sabahlar.

Size (sana) iyi akşamlar dilerim. > İyi akşamlar.

İyi bir akşam geçirmenizi dilerim. > İyi akşamlar. vb.

Yaşlı dil kullanıcılarının tercih ettiği ve sıklıklarının giderek azaldığı gözlemlenen *Sabah-ı şerifleriniz hayırolsun.* ve *Akşam-ı şerifleriniz hayırolsun.* selamlaşma sözleri ise yerlerini sırasıyla *Hayırlı sabahlar.* ve *Hayırlı akşamlar.*'a bırakmıştır. *Sabah-ı şerifleriniz hayırolsun.* ve *Akşam-ı şerifleriniz hayırolsun.* selamlaşma sözleri bir kenara bırakıldığında, yukarıdaki dizide yer alan selamlaşma sözlerinin hem selam verme hem de selam alma işaretleyicileri olarak kullanılabilirdiği görülmektedir. Başka bir deyişle, selamlaşma, iyi dilek belirtme biçimindeki bu sözlerin karşılıklı söylenmesiyle gerçekleşebilir. (6), (8), (10), (14) numaralı tanıklarla aşağıda verilen (32) ve (33) numaralı tanıklar bu türden selamlaşma sözlerinin geçtiği diyaloglardır:

(32) *O sırada masanın üstündeki telefonum çaldı. Açtım. Karşımda özel kalemde çalışmaya yeni başlayan Gizem adlı stajyer kız vardı. / "Sizi Rus Konsolostuğu'ndan arıyorlar, bağlıyorum" dedi. / Biraz şaşırđım tabii ama o kadar da çok değil. Slav aksanıyla Türkçe konuşan bir erkek, / "Maya Hanım, size iyi günler dilerim." / "İyi günler!" dedim. / "Bendeniz Rus Başkonsolosluğu Kültür Ateşesi Arkadi Vasiliyeviç." / "Buyurun efendim." S, 193-194*

(33) *Sonra onu gördüm. Uzun boylu, masmavi gözleriyle dikkat çeken, siyah paltolu ve fötr şapkalı bir adam (...). (...), şapkasını çıkardı, elini uzatarak İngilizce "İyi akşamlar. Ben Maximilian Wagner!" dedi. S, 21.*

(32) numaralı diyalog, iyi dilek belirtme sözünün kısaltılmamış biçimiyle (*Size iyi günler dilerim.*) kullanımını göstermesi bakımından ilginçtir. Ancak bu biçim Türkçeyi yabancı bir dil olarak konuşan bir kullanıcı tarafından tercih edilmiştir. Bu da söz konusu kişinin formal bir Türkçeyi öğrendiği veya bu biçimi kendi dilinden çevirdiği izlenimi vermektedir. Nitekim, bu selamı alan tarafın verdiği karşılık gene kısaltmış biçim olan *iyi günler*'dir.

İyi dilek belirtme sözlerinden dönüşme selamlaşma sözlerinden *hayırlı cumalar*'ın günümüzde görece bir sıklık kazandığını, kutsal günlerle ilgili işaretleyicilerde *iyi* yerine daha çok *hayırlı* sözünün kullanıldığı ve böylece *hayırlı* sözcüğüne *iyi*'den daha çok dinsel

içerik yüklendiği dikkati çekmektedir. İyi dilek belirtme sözlerinden dönüşme selamlaşma sözlerine ilişkin son olarak A. Selçuk'un Türkçe ve Almanca'yı karşılaştırdığı şu betimlemesini paylaşmakta yarar var:

Türkçe'deki "günaydın / iyi sabahlar", "iyi günler", "iyi akşamlar" ve "iyi geceler" gibi günün vaktine göre kullanılan selam türleri, Almanca'da sırasıyla "guten Morgen", "guten Tag", "guten Abend" ve "gute Nacht" sözcükleriyle karşılanır. Türkçe ve Almanca'daki bu ifadeler, semantik ve pragmatik açıdan birebir örtüşüyor gibi gözükmesine rağmen, gerek gramer ve sentaks açısından, gerekse kullanım özellikleri bakımından farklılıklar gösterir. Türkçe'de "günaydın" sözcüğünün dışındaki, bireylerin ilk karşılaşma anında ya da iletişime girerken kullandıkları diğer selam ifadelerinin tamamı ("iyi günler", "iyi akşamlar" vs.) veda selamı olarak da kullanılmakta, kelimeler, yalın halde (nominativ) ve çoğul şekliyle söylenilmektedir. Almanca'da ise bu gruba giren selam türlerinden vedalaşma anında sadece "gute Nacht" (iyi geceler) ifadesi kullanılmaktadır. Almanca'dakilerin Türkçe'den ayrıldığı diğer bir nokta da, sözcüklerin tekil olarak ("iyi sabah", "iyi akşam" vs. şeklinde) ve ismin "i" haliyle (akkusativ) yapılandırılmasıdır. (2005, s. 2-3)

Bazı selamlaşma sözleri ise doğrudan doğruya dua niteliklidir: *Kolay gelsin, afiyet olsun, geçmiş olsun, bereketli olsun* vb. Bunların bir bölümü ulusal bir görünüm sunarken bir bölümü yerel bir nitelik gösterebilir. Doğal olarak dua nitelikli selamlaşma sözleri de bağlam duyarlıdır; selam verilecek kişinin cinsiyeti, o anki durumu, meşguliyeti ve beklentisine göre çeşitlilik arz eder. (12), (17) ve (18) numaralı tanıklar bu türden selamlaşma sözlerinin yer aldığı diyaloglardır.

Bazı selamlaşma sözleriyle gerçekte durum betimlemesi yapılmış olmaktadır: *hoş geldin(iz), hoşgeldiniz safalar getirdiniz* vb. Taranan metinlerde *hoşgeldiniz safalar getirdiniz* selamlaşma sözüyle karşılaşılmamıştır. Ancak (5), (13) ve (28) numaralı diyaloglar *hoş geldin(iz)* selamlaşma sözünü tanıklamaktadır. Aşağıda verilen (34) numaralı diyalogta ise, düşük sosyo-ekonomik düzeyden bir dil kullanıcısı biraz daha yerel bir tercihle *hoş gelmişsin* demektedir:

(34) [köylü bir mahkum olan Cuma] "*Hoş gelmişsin Baba,*" dedim. "*Kalkma, buyur otur.*" SG, 213

(12) numaralı cümle benzer sosyo-ekonomik düzeyden dil kullanıcısının yine görece yerel bir tecihini göstermektedir:

(12) *Otomobili park edip dışarı çıktığımda, kapıcı Necati saygıyla karşılıyor beni. Hiç görmedim nereden çıktı bu adam. / "Geçmiş olsun, Sedat Bey," diyor ezik bir tavırla. "Duyunca çok üzüldük." / "Sağ olası Necati Efendi," diyerek otomobilin kapısını kapıyorum. / "Nasılınız, iyicesiniz inşallah?" diyerek peşim sıra yürümeye başlıyor. / "İyiyim, iyiyim..." / "İyi görünüyorsunuz maşallah."* SG, 90

Yüksek sosyo-ekonomik düzeyden dil kullanıcıları, üsluplarını kendilerinden daha düşük düzeydeki muhataplarına göre biçimlendirebilmektedirler. (12) numaralı cümledeki "*Sağ olası Necati Efendi,*" ile (13) numaralı cümledeki "*Sağ olası, ne yiyoruz bugün?"* kullanımları bu yargıyı desteklemektedir.

Gerek selam verme gerekse selam alma sözlerinden sonra veya bu sözlerin yanı sıra genellikle bir seslenme sözü gelmektedir. Bu seslenme sözünü kullanan kişi, bu sözü ya selamlaştığı kişiyle arasındaki mesafeyi kapatma ve onunla samimiyet ilişkisi kurma veya seslendiği kişinin kendini işbirliğine hazır ve güvende hissetmesini sağlama amaçındadır. (3), (6), (7), (8), (9), (10), (11), (12), (13), (14), (15), (21), (23), (27), (29), (31), (32), (34) numaralı tanıklarla aşağıda verilen (35), (36), (37) numaralı tanıklar bu konuda dikkat çekicidir:

(35) "Merhaba Maria," diyorum. / İri yapısıyla hiç uyuşmayan çocuksu bir tavırla başını öne eğiyor. SG, 165

(36) İçeri girip salon ışıklarını yaktıktan sonra Kerem'in odasına yönelecek ve onu bilgisayar karşısında kamburu çıkmış, zayıf bedeni öne eğilmiş durumda bulacaktım. "Merhaba, nasılsın oğlum?" diyecektim. Bana bakmadan "İyi!" gibi bir şeyler mırıldanacaktı. S, 36

(37) "Hoş geldiniz profesör!" dedim. "Benim adım Maya Duran!" S, 21

(31) numaralı cümle, *What's up?* selamlaşma işaretleyicisinin ardından "tatlı[m]" anlamında yine İngilizce *honey* seslenme sözünün kullanılması bakımından da dikkat çekicidir.

Muhatabına göre daha düşük sosyo-ekonomik düzeyden dil kullanıcıları, selamlaşma sözünün ardından *efendim* seslenme sözünü tercih edebilmektedirler:

(13) (...) garsonlardan biri elinde yemek dolu tepsiyle yaklaşıyor. / "Hoş geldiniz efendim, nasılsınız?" / "Sağ olasın, ne yapıyorsunuz bugün?" diye soruyor amcam. SG, 117

(32) O sırada masanın üstündeki telefonum çaldı. Açtım. Karşımda özel kalemde çalışmaya yeni başlayan Gizem adlı stajyer kız vardı. / "Sizi Rus Konsolosluluğundan arıyorlar, bağlıyorum" dedi. / Biraz şaşırđım tabii ama o kadar da çok değil. Slav aksanıyla Türkçe konuşan bir erkek, / "Maya Hanım, size iyi günler dilerim." / "İyi günler!" dedim. / "Bendeniz Rus Başkonsolosluluğu Kültür Ateşesi Arkadi Vasiliyeviç." / "Buğurun efendim." S, 193-194

Türk toplum yapısında verici öznenin alıcı özneye adıyla seslenmesi ve alıcı öznenin de buna karşılık olarak vericinin adını söylemesi yoluyla gerçekleşen bir selamlaşma biçimi yoktur:

-Ahmet. (= Merhaba Ahmet.)

-Ali. (= (Sana da) merhaba Ali.)

Ancak gözlemlendiği kadarıyla özellikle Amerikan toplumunda bu tarz seslenmeler yaygındır:

-Jack. (= Merhaba Jack.)

-Robert. (= (Sana da) merhaba Robert.) gibi.

Taranan metinlerde örneğiyle karşılaşılmamış olmakla birlikte, Türk kültüründe bazı selamlaşma sözlerinde, asıl selamlaşma sözüne eşlik eden, espri, sitem vb. işlevli kimi sözler de olduğunu hatırlamak gerekir: *Merhaba, nasıl gidiyor araba?*, *Hoş geldin beş gittin.*, *Hoş geldin, elin ayağın boş geldin?*, *Merhaba sen eşek ben araba.* gibi. Selam sözlerine eşlik eden bu türden sözlerin dönemsel sıklığının farklı olduğu, bir dönemin esprili selamlaşma ifadesinin bir başka dönemin espri anlayışı için *uygunsuz* veya *modası geçmiş* kalabileceği de gözden uzak tutulmamalıdır. Örneğin 1990'larda yaygın olarak kullanılan esprili bir selam sözü olan *Selamün hello.* bugün büyük ölçüde kullanımdan kalkmıştır.

3.4.2. Kapalı İşaretleme

Selamlaşma her zaman belirgin ve sınırlı yapılarla gerçekleşmemekte, diliçi ve dildişi bağlamda, metindilbilimsel olarak ve ucu açık bir biçimde de işaretlenebilmektedir. Hatta bu tür bağlamlarda edimin somut bir işaretleyicisi de yok gibidir. Başka bir deyişle, metindeki birçok cümle art arda ama bir diyalog biçiminde sıralanmakta ve selamlaşma edimi dolaylı olarak ortaya çıkmaktadır:

(...)]verici-selam edimi[→ ←]alıcı- selam edimi[(...)

(24) *Madam Ovadya, ladino aksarıyla konuştuğu Türkçesiyle tatlı tatlı anlatıyordu. (...) belli ki yalnızlıktan bunalmıştı, konuşacak insan arıyordu. / "Madam Ovadya" dedim "Adım Maya Duran. İstanbul Üniversitesi'nde çalışıyorum. Size bir şey sormak için geldim. (...)"* S, 337

(47) *Akşamüstü kapı ziliyle uyandım. Kerem'di. Anahtarı vardı ama yine de kapıyı çalardı böyle. / "İyi geçti mi okul?" dedim. / "Evet!" dedi, odasına gitti. S, 262*

(48) *Aynı katta 344 numaralı odaya gittik. (...) Ortasındaki yatakta Maximilian Wagner yatıyordu. (...) Saçları dağılmıştı, rengi biraz soluktu ama beni görünce birden yüzü aydınlandı. / "Oooo" dedi. "Sizi bir daha göremeyeceğim diye çok korkmuştum." / Ben de gülümsedim. / "Neden profesör?" (...) S, 157*

(51) *Lobideki Mustafa Bey, "Yine bir misafiriniz var ha?" diye seslendi. "Evet" dedim, "ne yaparsınız, işimiz bu. Yaşlı ve yorgun bir adam. Sessiz bir oda verseniz..."* S, 29-30

3.4.3. Sözsüz Selamlaşma

Sözsüz yani dildışı selamlaşmalar jest ve mimiklerle gerçekleşen selamlaşmalardır. Türk kültüründe el sallayarak, elini başına koyarak -ki bu asker selamına gönderme yapabildiği gibi *Selamün aleyküm. / Es-selamü aleyküm.* biçimindeki dinsel selamlaşmaya da gönderme yapabilmektedir- göz kırptırarak, başını hafifçe eğerek veya başını hafifçe aşağı yukarı sallayarak, gülümseyerek, erkek dil kullanıcıları için -varsa- başındaki şapkayı hafifçe kaldırıp indirerek vb. selamlaşılabilir. Ancak tahmin edileceği gibi bu tür selamlaşmalar, dilbilimin değil genel olarak toplumbilimin ve davranış bilimlerinin araştırma konusu olabilir.

3.4.4. Selamlaşma İşaretleyicilerinde Yerellik-Ulusallık-Evrensellik

Burada ilk olarak bir edimbilim, dilbilimsel antropoloji vb. konusu olarak selamlaşmanın bütün dil ve kültürlere uygulanabilecek kuramsal ve yöntemsel bir çerçevesinin oluşmadığını söylemek gerekmektedir. A. Duranti de, henüz selamlaşmanın evrensel temellerini neyin oluşturduğunun tam olarak ortaya konulmadığını, selamlaşma ifadeleri ve rutinlerinin, kültür karşıtı konuşma eylemi kuramcılarının öne sürdüğünün aksine (Duranti burada N. Chomsky'e gönderme yapıyor olsa gerek.) büyük ölçüde kültürel bir görünümde olduğunu belirtmektedir (Duranti, 1997b, s. 88). Evrensel bir temel oluşturamama güçlüğü, dünya üzerinde yaşayan birçok topluluğun bir diğerine benzemez selamlaşma sözleri ve rutinlerine sahip olmasından kaynaklanmaktadır. O halde, büyük bir rahatlıkla söylenebilir ki selamlaşma işaretleyicilerinde evrensellik, ulusallık ve yerellik selamlaşma üzerine yapılan çalışmalarda varılan en önemli sonuçlardan birisidir. Çünkü bazı selamlaşma işaretleyicileri çeşitli gerekçelerle (insan doğasının ve insan aklının ortak çıkarımları olma, toplumların kültürel etkileşimleri, çeviri etkinlikleri vb.) küresel bir görünüm sunarken, bazıları ulusal hatta bir ulus içinde yerel kalmaktadır. Ulusal bir görünüm sunan bir selamlaşma işaretleyicisi aynı zamanda kültürel farkların da göstergesidir ve farklı dilden iki bireyin ilk anda iletişim sorunları yaşamalarına neden olabilmektedir. *Nasılsınız*, İngilizce *How do you do?*'nin çevirisiyken, *What's up?* İngilizceden doğrudan bir kodlamadır. Öte yandan, örneğin *Ne var ne yok?* tamamen Türk kültürünün dinamikleriyle üretilmiş bir selamlaşma işaretleyicisi gibi görünmektedir. En evrensel görünüm sunan selamlaşma işaretleyicileri ise bağlam duyarlı ve iyi dilek belirtme durumundaki işaretleyicilerdir. İyi dilek belirtme işaretleyicilerindeki eksiltileme yargı ortadan kalkınca, sözler tam bir selamlaşma edimine dönüşmektedir. Bunlar yukarıda sözü geçen *günaydın, iyi sabahlar, hayırlı sabahlar, iyi günler, iyi akşamlar, hayırlı akşamlar, iyi geceler, iyi bayramlar* vb. işaretleyicilerdir.

3.5. İki İşlevli Selamlaşma Edimleri

iyi dilekte bulunma ve selamlaşma

Belirtildiği gibi Türkçede selamlaşma işaretleyicilerinin büyük bölümü, iyi dilek bildirme ve dua niteliklidir:

(32) *O sırada masanın üstündeki telefonum çaldı. Açtım. Karşımda özel kalemde çalışmaya yeni başlayan Gizem adlı stajyer kız vardı. / “Sizi Rus Konsolosluluğundan arıyorlar, bağlıyorum” dedi. / Biraz şaşırđım tabii ama o kadar da çok değil. Slav aksanıyla Türkçe konuşan bir erkek, / “Maya Hanım, size iyi günler dilerim.” / “İyi günler!” dedim. / “Bendeniz Rus Başkonsolosluluğu Kültür Ateşesi Arkadi Vasiliyeviç.” / “Buyurun efendim.” S, 193-194*

(17) (...) “Afiyet olsun,” diyerek saygılı bir tavırla Mustafa dikiliyor başımızda. (...) / “Gel bakalım,” diyor amcam yanındaki sandalyeyi göstererek. SG, 119

merak etme / sorma ve selamlaşma

(4) “Hoş geldin,” diyor bana bakarak. “Nasıl gidiyor?” / “İyi,” diyorum kısaca. SG, 75

(29) *Melike üzerime eğilmiş, şefkatle küçülen gözleri yaşlarla dolu. / “Nasıl sun canım?.. İyileşeceksin... iyileşeceksin, merak etme.” SG, 8*

(38) “İyi misin Amirim,” diyor Mustafa saygılı bir tavırla. / “Biraz kırıklık var, idare ederim,” diyorum. SG, 17

(39) *Küçük bir masanın arkasında oturuyor Doktor Salih. (...) Meraklı bakışlarını yüzüme dikerek, “Nasıl yardımcı olabilirim?” diye soruyor. SG, 238*

tanışma, kimlik sorma / kimlik belirtme ve selamlaşma

Bunlar vericinin selam ediminin eşlikçisi olabildiği gibi, doğrudan doğruya alıcının selam edimi olarak da işlev yüklenmektedir:

(18) “Kolay gelsin,” diyorum. / “Siz miydiniz Amirim?” diyerek ayağa kalkıyor. “Fahri’nin örgütünde yer alan kişilerin fotoğraflarına bakıyordum. Bu dosyayı dün alamamıştım.” SG, 74

(40) *Gözlerini kısarak beni ölçüp biçtikten sonra bakışları yumuşuyor adamın. / “Sedat Bey mi?” diye soruyor. / “Evet,” diyorum. “Madam Eleni yok mu?” SG, 79*

(41) (...) yaşlı adamı görüyorum. En az altmışında var. Ona yaklaşırken ayağa kalkıyor. Mine’nin babasının bu kadar yaşlı olması beni şaşırtıyor. Annesi kırk beşinde ya var ya yok. / “Merhaba,” diyerek elini uzatıyor adam. / Uzattığı eli sıkarken, “Metin Bey mi?” diye sormaktan kendimi alamıyorum. / “Evet, buyurun oturun,” diyor ama şaşkınlığı fark etmiş. SG, 56

(42) (...) başı örtülü bir kadın görünüyor. Yaşlı bir ses merakla soruyor: / “Kimi aradınız?” / “Şeref’i arıyoruz” / “Bu saatte ne yapacaksınız Şeref’i? Kimsiniz siz?” / “Arkadaşımız teyze. Kapıyı açarsanız anlatırız.” / Kadın içeri giriyor, az sonra Şeref’in uykulu suratı görünüyor. / “Kimsiniz?” / “Benim,” diyorum (...) SG, 146

(43) *İlk çalışmada açılıyor Madam’ın kapısı. / “Ah, siz miydiniz Sedat Bey!” diyor Madam. SG, 163*

(44) *Yanıdakilere bakıyorum. Kısa boylu, tıknaz olanı tanımıyorum. Uzattığım eli sıkarken “Ben Sadi,” diyor. SG, 202*

şaşıрма ve selamlaşma

(8) *Madam Eleni'nin tedirgin yüzü görünüyor. Kadın beni görünce rahatlıyor. / "Ah Sedat Bey siz misiniz? Ben de kimdir Maria'yla konuşan diyordum." / (...) "Merhaba, nasılsınız Madam?" / "Teşekkür ederim, çoktandır görünmüyorsunuz."* SG, 25

(18) *"Kolay gelsin," diyorum. / "Siz miydiniz Amirim?" diyerek ayağa kalkıyor. "Fahri'nin örgütünde yer alan kişilerin fotoğraflarına bakıyordum. Bu dosyayı dün alamamıştım."* SG, 74

(19) *Yıllar sonra ilk kez ağabeyimi aradım. [Telefon] Dört kere çaldıktan sonra açıldı: "Maya?" / "Evet, abi" dedim, "benim." / Şaşırdığını ve duraksadığını hissettim: "Ooo... Merhaba." / "Abi, seni acil bir durum için arıyorum, yardımına ihtiyacım var."* S, 125

sitem ve selamlaşma

(45) (...) *Fahri içeri girdi. Uzun süredir uğramıyordu, onu görünce sevindim. / "Neredesin oğlum?" diye biraz sitem ettim.* SG, 181

buyur etme ve selamlaşma

(28) *"Merhaba," diyorum yanlarına yaklaşarak. Sinan beni görünce anlamlı anlamlı süzerek ayağa kalkıyor. "Buyurun, hoş geldiniz."* SG, 169

teşekkür etme ve selamlaşma

(9) *Madam Eleni'nin tedirgin yüzü görünüyor. Kadın beni görünce rahatlıyor. / "Ah Sedat Bey siz misiniz? Ben de kimdir Maria'yla konuşan diyordum." / (...) "Merhaba, nasılsınız Madam?" / "Teşekkür ederim, çoktandır görünmüyorsunuz."* SG, 25

(13) (...) *garsonlardan biri elinde yemek dolu tepsiyle yaklaşıyor. / "Hoş geldiniz efendim, nasılsınız?" / "Sağ olası, ne yiyoruz bugün?" diye soruyor amcam.* SG, 117

(16) *Telefonu elime alıp biraz oyalandım. Tuşlarıyla oynadım. Tereddüt etmem anlamsızdı, ara tuşuna bastım. Epeyce çaldı, açılmayacağını düşünüp kapamak üzereyken açıldı. Ama bir kadın sesi çıktı karşıma. / "E, afedersiniz, ben Ahmet Bey'i aramıştım." / "Ben annesiyim. Maya, sen misin?" / Eski kayınvalidemin sesini sonradan tanıdım. / (...) / "Nasılsınız?" / "İyiyim, teşekkür ederim. Sen nasılsın?" / "Sağ olun, ben de iyiyim."* S, 388-389

3.6. Yüz Yüze Olmayan Diyaloglarda Selamlaşma Edimi

Bunlar daha çok telefon diyaloglarında veya günümüzde bilişim ortamlarındaki mesajlaşmalarda gerçekleşmektedir:

(11) *Zilin üçüncü çalışında açıyor telefonu Komiser Naci: / "Alo buyurun?" / "Naci merhaba, ben Sedat." / Naci kim olduğumu öğrenince hemen sululaşiyor. / "Ulan ne çabuk çıktın. Daha iki gün önce yatak döşek yatıyordun."* SG, 53

(31) (...) *telefonumu kontrol ettim. (...). (...) Tark'ın iki aramasını duymamışım. "What's up honey?" diye bir de mesaj bırakmıştı.* S, 49

(46) *Merakla ahizeyi kaldırıyorum. / "Alo buyurun?" / "Alo efendim, Sedat Bey orada mı?"* SG, 77

Selamlaşmada göz teması ilk ve en önemli aşamadır ve selamlaşmanın başlatıcısı da genellikle bu göz temasıdır. Bilişim ortamlarında bu göz temasını sağlamak olanaksız olduğundan, bunun yaşamsal yerini telefon ve telesekreter mesajlaşmalarında insan sesi; telefon, internet vb. mesajlaşmalarında ise yazı almaktadır. Başka bir deyişle, birincisinde selamın salt duyulur, ikincisinde yazı olarak görülür olması koşulu vardır. Öte yandan

iletişim kurmak istemeyen alıcılar göz temasından ve yüz yüze gelmekten kaçınarak selamlaşma konusundaki isteksizliklerini belirtmiş olurlar:

(36) *İçeri girip salon ışıklarını yaktıktan sonra Kerem'in odasına yönelecek ve onu bilgisayar karşısında kamburu çıkmış, zayıf bedeni öne eğilmiş durumda bulacaktım. "Merhaba, nasılsın oğlum?" diyecektim. Bana bakmadan "İyi!" gibi bir şeyler mırıldanacaktı.* S, 36

Yazılı veya sözlü iletişim ortamlarında, *huzurda olmayan üçüncü kişilere* selam söyleme veya selam gönderme ise genellikle Ortadoğu toplumlarına özgü bir davranış biçimidir. Buna karşılık Batı toplumlarında üçüncü kişilere *"Babanıza sevgilerimi iletin", "Eşinize saygılarımı iletin."* türünden cümleler sarfedilmektedir.

3.7. Selamlaşmanın Eşlikçisi Davranış Biçimleri

Bu davranış biçimlerinin bir bölümü metinlerden izlenebilirken, bir bölümü izlenememiştir. Taranan metinler, örneğin Türk kültüründe sıklıkla gözlemlenebilen selamlaşırken başı ve omuzları hafifçe eğerek sağ eli kalbin üzerine koyma, sarılma, özellikle erkeklerin bir tercihi olarak elini hafifçe başına götürme, yaşlıların ve saygıdeğer kişilerin elini öpüp alna değirme (bazan bu davranışın hemen sonrasında söz konusu kişilerin önünden hafifçe bir adım geri çekilme), ceketinin düğmelerini ilikleme veya iliklemeye yeltenme, hafif bir reverans yapma, genellikle genç dil kullanıcılarının *çak yapması* (Bu *çak yapma*, genellikle genç erkek dil kullanıcılarının yumruklarını hafifçe birbirine değirmeleri biçiminde olmaktadır.) gibi davranış biçimlerini izleme olanağı vermemiştir. Erkeğin kadının elini öpmesi gibi referansı Avrupa olan bazı davranış biçimlerine metinlerde rastlanmaması ise, bu tür davranışların çok münferit olmasıyla ilgili olmalıdır. Ancak aşağıda sıralanan selamlaşma eşlikçisi bazı davranış biçimleri metinlerden tanıklanabilmiştir:

saygı gösterme

(6) (...) *Tahir. Amcamın en güvendiği adamlardan biri. / "Merhaba," diyorum. / "Günaydın, Sedat Bey," diyor saygılı bir tavırla, sonra (...).* SG, 202

(12) *Otomobili park edip dışarı çıktığımda, kapıcı Necati saygıyla karşılıyor beni. Hiç görmedim nereden çıktı bu adam. / "Geçmiş olsun, Sedat Bey," diyor ezik bir tavırla. "Duyunca çok üzüldük." / "Sağ olası Necati Efendi," diyerek otomobilin kapısını kapıyorum. / "Nasılsınız, iyicesiniz inşallah?" diyerek peşim sıra yürümeye başlıyor. / "İyiyim, iyiyim..." / "İyi görünüyorsunuz maşallah."* SG, 90

(17) (...) *"Afiyet olsun," diyerek saygılı bir tavırla Mustafa dikiliyor başımızda. (...) / "Gel bakalım," diyor amcam yanındaki sandalyeyi göstererek.* SG, 119

(38) *"İyi misin Amirim," diyor Mustafa saygılı bir tavırla. / "Biraz kırıklık var, idare ederim," diyorum.* SG, 17

Görüldüğü gibi, saygı gösterildiği anlatıcı tarafından *saygıyla, saygılı bir tavırla* gibi ifadelerle açıkça belirtilmiştir. Ayrıca, dil kullanıcılarının birbirlerine karşılıklı olarak veya birinin diğerine söylediği *efendim* sözü de selamlaşmanın saygı çerçevesinde gerçekleştiğini göstermektedir:

(10) *Odama girer girmez rektörün sekreteri arayıp, acele gelmem gerektiğini söyledi. (...) özel kalem bölümüne girdim. Telefonla konuşmakta olan Yeşim Hanım başıyla içeri geç işareti yaptı. Ona selam verip ağır ceviz kapıyı açtım. "Günaydın efendim!"* S. 74.

(13) (...) *garsonlardan biri elinde yemek dolu tepsiyle yaklaşıyor. / "Hoş geldiniz efendim, nasılsınız?" / "Sağ olası, ne yiyoruz bugün?" diye soruyor amcam.* SG, 117

(25) *Madam Matilda oda komşusu kadar iyi durumda değildi. (...) / "Bayan Arditi?" / (...) mecalsiz bir sesle, "Ne istiyorsunuz?" diye sordu. (...) / "Efendim, ben İstanbul Üniversitesi'nden Maya Duran. Size bir şey sormak istiyordum."* S, 345

(32) *O sırada masanın üstündeki telefonum çaldı. Açtım. Karşımda özel kalemde çalışmaya yeni başlayan Gizem adlı stajyer kız vardı. / "Sizi Rus Konsolosluğu'ndan arıyorlar, bağılıyorum" dedi. / Biraz şaşırđım tabii ama o kadar da çok değil. Slav aksanıyla Türkçe konuşan bir erkek, / "Maya Hanım, size iyi günler dilerim." / "İyi günler!" dedim. / "Bendeniz Rus Başkonsolosluğu Kültür Ateşesi Arkadi Vasiliyeviç." / "Buyurun efendim."* S, 193-194

el sıkışma

(33) *Sonra onu gördüm. Uzun boylu, masmavi gözleriyle dikkat çeken, siyah paltolu ve fôtr şapkaklı bir adam (...). (...), şapkasını çıkardı, elini uzatarak İngilizce "İyi akşamlar. Ben Maximilian Wagner!" dedi. S, 21*

(49) *"Hoş geldiniz," diyerek elimi uzatıyorum. / Kadın elimi sıkıyor, yüzü oldukça gergin, çenesinin titrediğini fark ediyorum. SG, 94*

buyur etme

Muhatabı bir yere oturmaya, bir yere girmeye, birşey yeyip içmesini sağlamaya, söze başlamasına ve kendini rahat hissetmesine yardım etmeye vb. yönelten buyur etme davranışı, genellikle *buyur*, *buyurun* gibi sözlerle dilbilgisel düzleme taşınmaktadır. Bu sözlerin eşlik ettiği buyur etme davranışı daha çok düşük statüdeki dil kullanıcıları tarafından tercih edilmektedir; bu davranış statü eşitliği söz konusu olduğunda veya yüksek statüdeki dil kullanıcıları tarafından tercih edildiğinde ise alçakgönüllülük göstergesi olmakta veya işbirliğine hazır olunduğu mesajını vermektedir. Bunun yanında Türkiye Türkçesinde *gel*, *gel bakalım* vb. buyur etme sözleri ise genellikle yüksek statüdeki verici tarafından düşük statüdeki alıcıya söylenmektedir. Bu sözlerin eşlik ettiği buyur etme davranışı doğrudan doğruya alçakgönüllülük göstergesi durumundadır:

(8) *(...) Madam'ın kederli yüzünü görüyorum. / "Günaydın," diyorum. / "Günaydın Sedat Bey," diyor. "Buyurun, bir kahvemizi içiniz." SG, 260*

(17) *(...) "Afiyet olsun," diyerek saygılı bir tavırla Mustafa dikiliyor başımızda. (...) / "Gel bakalım," diyor amcam yanındaki sandalyeyi göstererek. SG, 119*

(22) *"İçeri buyurmaz mısınız." diyerek kapıyı gösteriyor. / Kısa bir ikircimden sonra öneriyi kabul ediyorum, belki yeni yeni bir şeyler öğrenebilirim. (...) / "Gelsene kuzum," diyor Madam Eleni. / (...) / "Şöyle buyurunuz," diyor Madam Eleni televizyonun karşısındaki koltuğu göstererek. SG, 25-27*

(30) *Rektör masasında oturuyor ve telefonla konuşuyordu. Bana eliyle masanın önündeki koltuğu gösterdi, oturdum. (...) Telefonu kapatınca bana döndü, "Nasil gidiyor?" diye sordu. / "Profesör hastalandı efendim" dedim. "Çapa Tıp Fakültesi'ne yatırdım." S, 160*

(50) *"Gel Sedat," diyor, içini çekerek. "Gel otur şöyle." SG, 103*

şaşıрма

(8) *Madam Eleni'nin tedirgin yüzü görünüyor. Kadın beni görünce rahatlıyor. / "Ah Sedat Bey siz misiniz? Ben de kimdir Maria'yla konuşan diyordum." / (...) "Merhaba, nasilsiniz Madam?" / "Teşekkür ederim, çoktandır görünmüyorsunuz." SG, 25*

(15) *İşimi bitirdikten sonra kantinde öğle yemeği yedim. Bunun asıl nedeni acıkmiş olmam değil, Nermin Hanım'ı görebilmektir. Biraz etine dolgun orta yaşlı bir kadın olan Nermin*

Hanım, öğle yemeklerini hiç kaçırmazdı. (...) Şansıma ben bir girişimde bulunmadan önce o bana yakınlık gösterdi. / “Oooo, Mayacığım, yüzünü gören cennetlik.” / Doğal olarak birlikte yemek yedik. (...) ona (...) bazı bilgilere ihtiyaç duyduğumuzu anlattım. S, 186

(18) “Kolay gelsin,” diyorum. / “Siz miydiniz Amirim?” diyerek ayağa kalkıyor. “Fahri’nin örgütünde yer alan kişilerin fotoğraflarına bakıyordum. Bu dosyayı dün alamamıştım.” SG, 74

gözleriyle süzme

(28) “Merhaba,” diyorum yanlarına yaklaşarak. Sinan beni görünce anlamlı anlamlı süzerek ayağa kalkıyor: “Buyurun, hoş geldiniz.” SG, 169

ayağa kalkma

(28) “Merhaba,” diyorum yanlarına yaklaşarak. Sinan beni görünce anlamlı anlamlı süzerek ayağa kalkıyor: “Buyurun, hoş geldiniz.” SG, 169

utanma

(35) “Merhaba Maria,” diyorum. / İri yapısıyla hiç uyuşmayan çocuksu bir tavırla başını öne eğiyor. SG, 165

öpüşme

(3) Yaşından beklenmeyen ciddi bir yüz ifadesiyle Gökçe karşımda dikiliyor. / “Babaya bir merhaba yok mu?” / (...) / Sesimi duyan Ayça da geliyor yanıma, kardeşinin tersine ilgiyle sokuluyor bana. / “Nasılsın babacığım?” diye kocaman bir öpücük konduruyor yanağıma. SG, 44

gülümseme

(14) Odama girerken Süleyman’ın kapıda beklediğini gördüm. “Günaydın abla, sana bir şey söyleyecektim.” / “Peki gel.” / Geniş geniş gülererek “Nasılsın abla?” diye sordu. / “İyiyim. Hadi ne söyleyeceksen söyle. Acelem var. Rektör beye evrak götürüleceğim.” S, 41

ses çıkarma

Ses çıkarma, genellikle selamlaşmaya başlamadan önce muhatabının dikkatini çekmeye yöneliktir ve hafifçe öksürme, boğazını temizleme, hafif bir gürültü yapma biçimlerinde ortaya çıkar:

(4) İçerideki beş altı kirli masa ve ucuz sandalyeler, duvara asılmış deniz manzaraları o kadar zavallı görünüyordu ki içim daraldı. Berbat bir yerdi. Biraz gürültü yapıp, “Kimse yok mu?” diye bağırdım. Biraz sonra, içerlerden sırtında parkasıyla çelimsiz bir oğlan geldi. “Çabuk!” dedim ona. “Adam ölüyor. Kalorifer var mı burada?” S, 115

şapkasını çıkarma

Daha çok erkek ve yaşlı kuşakların tercih ettiği bir davranış biçimidir ve Batı kültürünün izlerini taşımaktadır. Nitekim metinlerden tanıklanan tek örnekte bu davranış biçimini tercih eden dil kullanıcısı da Batılıdır. Türkiye’de şapka giyme alışkanlığının azalmasına paralel olarak bu davranış biçimi de giderek daha az gözlemlenmektedir:

(33) Sonra onu gördüm. Uzun boylu, masmavi gözleriyle dikkat çeken, siyah paltolu ve fötr şapkalı bir adam (...). (...), şapkasını çıkardı, elini uzatarak İngilizce “İyi akşamlar. Ben Maximilian Wagner!” dedi. S, 21

Görüldüğü gibi selamlaşmaya eşlik eden davranış biçimleri daha çok tarafların fiziksel konumlarına göre biçimlenmektedir. Bu bağlamda oturmakta olan birisine, ona doğru

yaklaşan birisinin selam vermesi durumunda ortaya çıkan davranış biçimlerinde tarafların cinsiyetleri de belirleyicidir: Oturmakta olan da ona doğru yaklaşıp selam veren de aynı cinsiyete sahipse genel olarak oturmakta olan ayağa kalkar; oturmakta olan kadın, ona doğru yaklaşıp selam veren erkekse genel olarak kadın kalkmaz; oturmakta olan erkek, ona doğru yaklaşıp selam veren kadınsa erkek genel olarak ayağa kalkar. Ancak tahmin edileceği gibi bu “genel görgü kuralları” eşit statüdeki taraflar arasında geçerlidir. Taraflar arasındaki statünün veya hiyerarşinin eşit olmadığı durumlarda tersi davranış biçimleriyle karşılaşmak da mümkündür.

Bu bağlamda, doğrudan doğruya selamlaşma işlevli olarak kullanılan veya selamlaşma sözlerinin eşlikçisi durumundaki davranış biçimlerinin çeşitli kültürlerde ilgi çekici bir biçimde birbirinden farklılık gösterdiği söylenebilir. Yeni Zelandalıların burunlarını birbirine dokundurmaları, Tibet'te dil çıkarılması, Filipinler'de yaşlıların elinin alna götürülmesi, Japonların birbirlerinin önünde eğilmeleri, Hintlilerin *namaste* sözüyle parmaklar yukarı bakacak biçimde avuçları birbirine yapıştırmaları ve bu haldeki ellerini göğüslerine değirmeleri, Taylandlıların benzer biçim verdikleri ellerini daha yumuşak bir hareketle ve başlarını da sallayarak göğüslerine değirmeleri, başlarına yaklaştırmaları veya parmaklarını alınlarına değirmeleri, Moğolların iki elle birbirlerinin kollarından tutmaları, Yunanlıların birbirlerinin omuzlarına dokunmaları, Malezyada parmakların muhatabın ellerine dokundurulması ve daha sonra kalbe götürülmesi gibi davranış kalıpları ilk dikkati çekenler arasındadır (www.milliyet.com). Öte yandan selamlaşma sırasında yanaklardan öpüşme (bir yanaktan bir kez, her iki yanaktan birer kez, bir yanaktan bir diğerinden iki kez, ardışık bir biçimde üç kez vb.) davranış biçiminin, Avrupa kökenli olduğu ve küresel bir görünüm aldığı da söylenebilir.

3.8. Asker Selamı / Asker Selamlaşması

Selamlaşma biçimi, selamlaşmanın tarafları, selamlaşmanın işaretleyicileri ve selamlaşmaya eşlikçi davranış biçimleri bakımından en ilginç selamlaşma kalıplarından biri de *asker selamı / asker selamlaşması*'dir. Taranan metinlerden S'de ikincil kahramanlardan birisi askerdir. Bununla birlikte, söz konusu romanda her iki tarafından da asker olduğu ve aralarındaki selamlaşmanın tanıklandığı herhangi diyalog yoktur. Ancak, konusu selamlaşma olan böyle bir çalışmada en azından Türkiye'de *asker selamı / asker selamlaşması* kalıpları ve Türkiye Türkçesinde *asker selamı / asker selamlaşması* işaretleyicileri konularına kısaca değinmek yerinde olacaktır:

Öncelikle belirtmek gerekir ki dil kullanıcılarının askerlik günlerine gönderme yapmak, selamlaşmayı asker disiplini ve ciddiyetiyle yaptığını göstermek, selamlaşmayı esprili bir biçimde yapmak gibi sıradışı bir amaçları söz konusu değilse asker selamlaşması yalnızca bir askerle bir asker, bir askerle bir asker grubu veya iki asker grubu arasında gerçekleşen bir selamlaşma biçimidir ve Türk ordusu genellikle erkeklerden oluştuğu için böylesi bir selamlaşma genellikle erkekler arasında gözlemlenmektedir. Türk ordu sisteminde asker selamlaşmasındaki davranış kalıbında şu noktalar dikkati çekmektedir: Sağ elin parmakları bitleştirilerek yüzün önünden sert bir hareketle alın hizasına kaldırılıp aynı sertlikle ve hızla aşağı indirilir. Bu sırada sağ elin ayası karşı tarafın görebileceği bir açıklıkta olmalıdır. İşaret parmağının ucu sağ kaşın yanına teğet gelir. Sağ el ve kol dirsekten başlayarak olabildiğince yere paralel bir konumda olur. Dünyada başka davranış kalıplarıyla da yapılabilen asker selamlaşmalarının tarihten gelen asıl amacı, muhatabına silahsız olduğunu göstermek ve muhatabının kendini güvende hissetmesini sağlamaktır. Bu bakımdan elde veya omuzda silah varken asker selamı verilmez. Buna göre, asker selamlaşmasında selamlaşmanın temel işlevi iletişimi başlatmak değil, güven duygusu vermektir. (Aslında güven duygusu verme işlevi bütün selamlaşma düzlemlerinde bütün selamlaşma işaretleyicilerinin en temel işlevidir. Nitekim, kavrama gösterge olan Arapça *selâm* sözcüğü ile “sağlık, esenlik, güvenlik; kurtuluş” anlamlarına

gelen *selâmet* sözcüğü aynı kökten sözcüklerdir.) Sağ el kullanılarak asker selamı vermek için başta şapka ve bere olması zorunludur; aksi halde asker selamı yalnızca başı sertçe indirip kaldırmak yoluyla verilir. Yalnızca astlar üstlerine selam verebilir. Bir devlet büyüğünün bir asker grubunu törensel olarak selamlamasında ise herhangi bir davranış kalıbı kullanılmaz. Asker selamlaşmasının işaretleyicileri de son derece sınırlıdır. Türk ordu sisteminde, bir komutanın, bir devlet büyüğünün bir askere veya bir asker topluluğuna genellikle *Merhaba asker!* biçiminde selamladığını, askerin veya askerlerin de verilen selam sözü bunun dışında olsa veya ikinci bir selam sözü söylene bile selamı yalnızca *Sağol!* sözüyle aldığını belirtmek gerekmektedir. (26) numaralı cümlede, sivil bir bağlamda ve tarafların da sivil olduğu bir ortamda bir selamlaşma vardır. Bu cümlede topluluk verilen selama karşı edilgen olmak durumundayken, asker topluluğu verilen selamı her durumda *sağol* teşekkür sözüyle almak, sürdürülen selamlaşmanın her sözüne de aynı karşılığı vermeye devam etmek zorundadır.

3.9. Törensel Selamlaşma

A. Duranti, törensel selamlaşmaları (ceremonial greetings), “tören” sözcüğünün ilk çağrışımıyla, yüksek statüdeki bir devlet veya kurum görevlisiyle (bir hükümet yetkilisiyle, kilise başkanı, başhemşire vb.) gerçekleşen selamlaşma edimleri olarak ele almıştır (Duranti, 1997b, s. 77). Ancak burada, söz edilecek olan törensel selamlaşmalar Türk kültürüne özgü olan ve eşit statüdeki dil kullanıcılarının gerçekleştirdikleri edimlerdir. Taranan metinlerden tanıklanmamış olmakla birlikte, bu türden törensel selamlaşmalarda şu aşamalar gözlenir: Bir veya birkaç dil kullanıcısı, bir veya birkaç başka dil kullanıcısını çeşitli gerekçelerle kendi mekanlarında, özellikle evlerinde, ziyaret edeceklerdir. Önce ziyaretçiler kapıda karşılanır. Kısaca selamlar verilir, selamlar alınır. Bu sırada alıcı ve verici durumundaki kişi veya kişilerin samimiyet durumlarına göre, selamlaşmaya, tokalaşma, sarılma, öpüşme gibi davranış biçimleri de eşlik eder. İlk bakışta dilbilimsel ve toplumdilbilimsel olarak selamlaşma edimi gerçekleşmiş ve tamamlanmış gibidir. Ancak, ziyaretçiler iç mekana alınıp oturtulduktan sonra, Türk kültürüne özgü yeni bir tören başlar: Ev sahibi ve sahipleri, sırayla her ziyaretçiye *Hoş geldin(iz)*. *Nasılsın(ız)*, *iyisinizdir inşallah*. vb. selamlar vermeye başlarlar. Ziyaretçiler de tek tek bu selamları alırlar. Ziyaretçilerin ve ev sahiplerinin çok kalabalık olduğu durumlarda bu mizansen gülünç denilebilecek bir görünüm alır. Bu törensel selamlaşmalar, her ziyaretçiye ayrı ayrı değer verildiğini göstermek amacıyla taşısın da, ziyaret ortamını doğallıktan çıkarır, samimiyetin azalmasına, mesafeli bir havanın doğmasına neden olur. Öyle görünüyor ki, bu ilginç törensel selamlaşma biçiminin, ruhbilimsel, toplumbilimsel, toplumdilbilimsel ve dilbilimsel antropoloji bakımlarından ayrıntılı olarak ele alınması gerekmektedir.

3.10. Türkiye Türkçesinde İçerisinde *Selam* Sözcüğü Bulunan Söz Kalıpları

Türkçe Sözlük'ün (2011) *selam* maddesine bakıldığında, Türkiye Türkçesinde içerisinde *selam* sözcüğü bulunan pekçok söz kalıbı bulunduğu görülür. Bu söz kalıpları selamlaşma ediminin nasıl ve hangi davranış kalıplarıyla gerçekleştiği, selamlaşmayla ilgili metaforik ifadelerin neler olduğu ve toplumun selamlaşma eylemine hangi değeri yüklediği konularında da fikir vermektedir. Bu söz kalıpları şöyle sıralanabilir:

selam durmak / *selama durmak* “bir büyüğe, bir üste veya saygı duyulan bir şeye ayakta selam vermek”,

selam almak / *selamını almak* “birinin selamlamasına karşılık vermek; kendisine selam gönderilmiş olmak”,

selam çakmak “(teklifsiz konuşmada) selam vermek”

selam etmek “uzakta olan birine esenlik dilemek”

selam söylemek “selamını birine götürmesini söylemek; birinin gönderdiği selamı başkasına iletmek”,

selam vermek “selamlamak; (dinsel bir terim olarak) başını sağ ve sol omuzlarına çevirerek namazı bitirmek”,

(birine, biriyle) *selam yollamak / selam salmak* “birine esenleme haberi göndermek” Bugün Türkiye Türkçesinde aynı anlama gelmek üzere *selam göndermek* sözü de kullanılmaktadır, ancak bu söz *Türkçe Sözlük*'te (2011) yoktur.

selamı sabahu kesmek “her türlü ilişkisine son vermek”

Selam olsun. “‘Esenlik dileklerim ulaşsın.’ anlamında bir iyi dilek sözü”

Selam para, kelam para. “‘Her davranış para harcamaya bağlıdır.’ anlamında veya ‘parayı her zaman ön planda tutma’ anlamında bir söz”

Selam verdik borçlu çıktık. “‘Küçük bir ilgi gösterdik, üzerimize büyük bir iş yükledik.’ anlamında kullanılan bir söz”

selam sabah “selamlaşıp hatır sorma”

yerden selam “elin yerlere kadar uzatılmasıyla verilen selam biçimi, yerden temenna”

Selamünaleyküm. “[Allah’ın] selam[ı] sizin üzerinize olsun.’ anlamında kullanılan selamlama sözü”

Selamünaleyküm kör kadı. “aşırı tok gözlü insanlar için kullanılan bir uyarı sözü”

Aleyküm selam. “‘Esenlik, selamet sizin de üzerinize olsun.’ anlamında kullanılan bir söz”

Selamünkavlen. *Türkçe Sözlük*'te (2011) bu söze, *selam* maddesi içerisinde ayrı bir maddede açıklanacağı biçiminde değinilmiştir. Ancak bu söz *Türkçe Sözlük*'te (2011) ayrı bir maddebaşı olarak ele alınmamıştır. Bu söz Kur’an’daki Yasin suresinin 58. ayeti olan ve “Merhametli Rab’dan bir söz olarak (kendilerine) bir selam vardır.” anlamındaki *Selamün kavlen min rabbih rahim.* sözden kısalmadır. Bugün dinsel bağlamlardaki kullanımları bir kenara bırakılırsa, “Tövbe tövbe! Allah Allah bu da ne?! Evlerden ırak olsun! vb.” anlamlarla kullanılan bir söze dönüşmüştür.

kandilli selam “el etek öperek, yerlere kadar eğilerek verilen selam” anlamına gelen bu sözün *kandilli temanna* biçiminde bir versiyonu da vardır.

selleme hüsselam “ulu orta, çekinmeden, destursuz”

Bu dizide yer alan ve içerisinde *selam* sözü bulunan deyimler, Türklere soyut bir kavram olan *selam*’ın alınıp verilebilen, kesilip çakılabilen, getirilen, gönderilen, yollanan ve salınan bir nesne gibi somutlandığını göstermektedir. *Selamı sabahu kesmek* deyiimi hem selamın kesilebilen bir ip olarak tasarlandığını hem de insanlar arasında ilişki kurmanın, her bir ucunda bu insanlardan birinin durduğu bir ipin gerili durması gibi algılandığını göstermesi bakımından ilginçtir. Bunun yanında bu deyim, selamlaşma eyleminin, iletişim kurmanın hem başlatıcısı hem de asgarisi olduğunu da göstermektedir. Aynı özellik *Selam verdik borçlu çıktık.* sözünde de görülmektedir. *Selam durmak / selama durmak, selam çakmak, yerden selam ve kandilli selam* kalıp sözlerinde selam verme bir davranış biçimi olarak betimlenmiştir. Buna göre *selam durmak / selama durmak* ayakta, ortalama bir saygıyla, *yerden selam* ve *kandilli selam* yerlere eğilerek, abartılı bir saygıyla verilen selamları betimlemektedir; *selam çakmak* ise *çakmak* fiili *çivi* vb. ile eşdizimli bir eylem olduğuna göre, net, samimi ve dosdoğru verilen selamları betimlemektedir.

4. Sonuç ve Değerlendirme: Çalışmada 51 diyalog ve monolog üzerinden Türkiye Türkçesinde selamlaşma işaretleyicileri ve selamlaşma davranış biçimleri üzerine betimlemeler yapılmış ve gözlemler sıralanmıştır. Buna göre,

Selamlaşma -genel olarak- en az iki kişilik bir eylemdir ve tarafların iletişime başlarken kendilerini güvende hissetmelerini sağlar. Selam vermek kadar verilen bir selamı almak da nezaketin bir gereğidir. Ayrıca Türk toplum yaşamında selam vermek ve almak dinsel bir “vecibe” olarak da görülmektedir. Türk ebeveynler ister nazik görünme çabasından isterse dinsel bir zorunluluktan olsun genç kuşakları selam vermeye ve verilen bir selamı mutlaka almaya yöneltmektedirler.

Selamlaşma, iletişimin başlatıcısı ve asgarisidir. Başka bir deyişle, iletişim en azından bir selam vermek ve verilen bir selamı almakla başlar. Verilen bir selamın alınmadığı durumlar genellikle verici ve alıcının sosyal statülerindeki eşitsizlikten (alıcının daha yüksek bir statüde yer almasından ve selama karşılık vermeyi ihmal etmesinden) kaynaklanır. Karşılaşan iki kişinin hangisinin diğerine selam vereceği, selamlaşmada *öncelik-sonralık* hiyerarşisi toplumdan topluma değişebilmektedir. Türk kültüründe yaş, kıdem, sosyo-ekonomik statü vb. bakımlardan *küçüğün büyüğe* öncelikli olarak selam vermesi beklenmektedir. Örnekleme daha çok bu durum tanıklanmakla birlikte, aksi durumlar da söz konusu olabilmektedir. Ancak aksi durumlar, Türk toplum yapısında büyüğün alçakgönüllü veya yüceğönüllü oluşu biçiminde yorumlanmaktadır.

Eksiksiz bir selamlaşma üç aşamada gerçekleşmektedir: hazırlık, gövde ve selamlaşma sonrası diyalog. Bu üç aşamadaki eksiklik veya eksiksizlik, tarafların nezaket konusundaki duyarlılıkları (örneğin muhatabına zaman ayırması, onu ciddiye alması gibi), iletişimden beklentileri vb.’ye göre değişkenlik gösterebilmektedir.

Selamlaşmanın dilbilgisel olarak izlenebilmesi için dilbilgisel olarak işaretlenmesi gerekmektedir. Bu işaretlemeyi “açık işaretleme” olarak adlandırmak mümkündür. *Merhaba(tar), selam(tar), nasılsın(ız), hoş geldin(iz), ne haber* gibi işaretleyiciler açık işaretleyicilerdir. Öte yandan, işaretleme “kapalı” olarak da yapılabilmektedir. Bu durumda diyalog sırasında arka arkaya dizilen cümlelerden oluşan makro metin, bağlamsal olarak *selamlaşıldığı hissi*’ni vermektedir. Bunun yanı sıra selamlaşma yalnızca jest ve mimiklerle yani sözsüz olarak da gerçekleşebilmektedir.

Selamlaşma işaretleyicilerinin bir bölümü ulusal hatta yerel bir özellik gösterirken, küreselleşme sürecinin bir sonucu olarak bazı işaretleyiciler evrensel bir görünüm kazanabilmektedir. Bazı işaretleyicilerin evrenselliği ise (akşam saatinde akşamla ilgili bir esenlik dilenmesi biçiminde gerçekleşen bir selamlaşma gibi) determinizm ilkesiyle açıklanabilir.

Bazı selamlaşma edimleri iki işlevlidir: iyi dilekte bulunma ve selamlaşma, tanışma ve selamlaşma, sitem ve selamlaşma, teşekkür etme ve selamlaşma gibi. Bu bağlamda hemen her selamlaşma ediminin iki işlevli olduğunu söylemek yerinde olacaktır.

Selamlaşmalar genellikle yüz yüze diyaloglarda gerçekleşmektedir. Ancak, telefon, telesekreter, internet vb. yazışmalarında veya mesajlaşmalarında selamlaşma pasif bir ortamda gerçekleşmiş olmaktadır.

Kültürden kültüre değişmekle birlikte, selamlaşma sözlerine genellikle bazı davranışlar da eşlik etmektedir: el sıkışma, şaşırma, ayağa kalkma, sarılma, gülümseme vb.

Asker selamlaşması her bakımdan ilginç ve sıradışı bir selamlaşma biçimidir ve genellikle askeri ortamlarda gerçekleşir.

Türkiye Türkçesinde içerisinde *selam* sözcüğü geçen söz kalıpları selamlaşma ediminin hangi davranış kalıplarıyla gerçekleştiği, soyut selamlaşma kavramının hangi metaforik ifadelerle somutlandığı vb. konularla ilgili veri olması bakımından incelemeye değerdir.

BÜTÜNCE

(1) *Telefondan Ahmet'in haykıran sesi geliyordu. Ne günaydın ne merhaba demeden, / "Sen ne yaptığını sanıyorsun?" diye bağırdı. "Ne yaptığını sanıyorsun? Hepimizi rezil ettin! Kerem'in yüzüne nasıl bakacaksın, benim, annenin, babanın yüzüne nasıl bakacaksın?" S, 357*

(2) *Ciddi bir kıyafet giyip üniversiteye gittim. (...) Doğrudan doğruya genel sekreterin odasına gittim. (...) Son derece ciddiydi. / "Oturun Maya Hanım!" dedi. "Üniversitemizi çok zor bir duruma soktunuz." S, 373*

(3) *Yaşından beklenmeyen ciddi bir yüz ifadesiyle Gökçe karşımda dikiliyor. / "Babaya bir merhaba yok mu?" / (...) / Sesimi duyan Ayça da geliyor yanıma, kardeşinin tersine ilgiyle sokuluyor bana. / "Nasılsın babacığım?" diye kocaman bir öpücük konduruyor yanağıma. SG, 44*

(4) *İçerideki beş altı kirli masa ve ucuz sandalyeler, duvara asılmış deniz manzaraları o kadar zavallı görünüyordu ki içim daraldı. Berbat bir yerdi. Biraz gürültü yapıp, "Kimse yok mu?" diye bağırdım. Biraz sonra, içerlerden sırtında parkasıyla çelimsiz bir oğlan geldi. "Çabuk!" dedim ona. "Adam ölüyor. Kalorifer var mı burada?" S, 115*

(5) *"Hoş geldin," diyor bana bakarak. "Nasıl gidiyor?" / "İyi," diyorum kısaca. SG, 75*

(6) *(...) Tahir. Amcamın en güvendiği adamlardan biri. / "Merhaba," diyorum. / "Günaydın, Sedat Bey," diyor saygılı bir tavırla, sonra (...). SG, 202*

(7) *Gazeteyi bırakıp telefonu elime aldım, geçen gün aradığım numarayı arayıp buldum. / "Alo, Sibel Hanım'la görüşebilir miyim? / "Buyurun, benim." / (...) / "Merhaba, ben Maya. Maya Du..." / "A, merhaba Maya Hanım! Okudunuz değil mi?" S, 387*

(8) *(...) Madam'ın kederli yüzünü görüyorum. / "Günaydın," diyorum. / "Günaydın Sedat Bey," diyor. "Buyurun, bir kahvemizi içiniz." SG, 260*

(9) *Madam Eleni'nin tedirgin yüzü görünüyor. Kadın beni görünce rahatlıyor. / "Ah Sedat Bey siz misiniz? Ben de kimdir Maria'yla konuşan diyordum." / (...) "Merhaba, nasılsınız Madam?" / "Teşekkür ederim, çoktandır görünmüyorsunuz." SG, 25*

(10) *Odama girer girmez rektörün sekreteri arayıp, acele gelmem gerektiğini söyledi. (...) özel kalem bölümüne girdim. Telefonla konuşmakta olan Yeşim Hanım başıyla içeri geç işareti yaptı. Ona selam verip ağır ceviz kapıyı açtım. "Günaydın efendim!" S. 74.*

(11) *Zilin üçüncü çalışında açıyor telefonu Komiser Naci: / "Alo buyurun?" / "Naci merhaba, ben Sedat." / Naci kim olduğumu öğrenince hemen sululaşiyor. / "Ulan ne çabuk çıktın. Daha iki gün önce yatak döşek yatıyordun." SG, 53*

(12) *Otomobili park edip dışarı çıktığımda, kapıcı Necati saygıyla karşılıyor beni. Hiç görmedim nereden çıktı bu adam. / "Geçmiş olsun, Sedat Bey," diyor ezik bir tavırla. "Duyunca çok üzüldük." / "Sağ olası Necati Efendi," diyerek otomobilin kapısını kapıyorum. / "Nasılsınız, iyicesiniz inşallah?" diyerek peşim sıra yürümeye başlıyor. / "İyiyim, iyiyim..." / "İyi görünüyorsunuz maşallah." SG, 90*

(13) *(...) garsonlardan biri elinde yemek dolu tepsiyle yaklaşıyor. / "Hoş geldiniz efendim, nasılsınız?" / "Sağ olası, ne yiyoruz bugün?" diye soruyor amcam. SG, 117*

(14) Odama girerken Süleyman'ın kapıda beklediğini gördüm. "Günaydın abla, sana bir şey söyleyecektim." / "Peki gel." / Geniş geniş gülererek "Nasılsın abla?" diye sordu. / "İyiyim. Hadi ne söyleyeceksen söyle. Acelem var. Rektör beye evrak götürüleceğim." S, 41

(15) İşimi bitirdikten sonra kantinde öğle yemeği yedim. Bunun asıl nedeni acıkmuş olmam değil, Nermin Hanım'ı görebilmektir. Biraz etine dolgun orta yaşlı bir kadın olan Nermin Hanım, öğle yemeklerini hiç kaçırmazdı. (...) Şansına ben bir girişimde bulunmadan önce o bana yakınlık gösterdi. / "Oooo, Mayacığım, yüzünü gören cennetlik." / Doğal olarak birlikte yemek yedik. (...) ona (...) bazı bilgilere ihtiyaç duyduğumuzu anlattım. S, 186

(16) Telefonu elime alıp biraz oyalandım. Tuşlarıyla oynadım. Tereddüt etmem anlamsızdı, ara tuşuna bastım. Epeyce çaldı, açılmayacağını düşünüp kapamak üzereyken açıldı. Ama bir kadın sesi çıktı karşıma. / "E, afedersiniz, ben Ahmet Bey'i aramıştım." / "Ben annesiyim. Maya, sen misin?" / Eski kayınvalidemin sesini sonradan tanıdım. / (...) / "Nasılsınız?" / "İyiyim, teşekkür ederim. Sen nasılsın?" / "Sağ olun, ben de iyiyim." S, 388-389

(17) (...) "Afiyet olsun," diyerek saygılı bir tavırla Mustafa dikiliyor başımızda. (...) / "Gel bakalım," diyor amcam yanındaki sandalyeyi gösterek. SG, 119

(18) "Kolay gelsin," diyorum. / "Siz miydiniz Amirim?" diyerek ayağa kalkıyor. "Fahri'nin örgütünde yer alan kişilerin fotoğraflarına bakıyordum. Bu dosyayı dün alamamıştım." SG, 74

(19) Yıllar sonra ilk kez ağabeyimi aradım. [Telefon] Dört kere çaldıktan sonra açıldı: "Maya?" / "Evet, abi" dedim, "benim." / Şaşırdığını ve duraksadığını hissettim: "Ooo... Merhaba." / "Abi, seni acil bir durum için arıyorum, yardımına ihtiyacım var." S, 125

(20) Beraberce odaya yürüdük. Altüst olmuştum. Wagner'in ölüme mahkûm bir adam olduğunu bilmek çok tuhaftı. / Bizi görünce gözleri parladı. / "Ooo, beni terk ettiniz, hiç gelmeyeceksiniz sandım" dedi. S, 228

(21) Planımı uygulamaya başlamak için önce Ahmet'i aramam gerekiyordu. (...) Biraz tereddüt ettikten sonra cep telefonundan aradım. Annesi çıkarsa bu sefer çok kısa konuşup kapayacaktım. Ahmet açtı. / "Merhaba Ahmet" dedim. "Nasılsın?" / "İyi. Sen?" S, 394

(22) "İçeri buyurmaz mısınız." diyerek kapıyı gösteriyor. / Kısa bir ikircimden sonra öneriyi kabul ediyorum, belki yeni yeni bir şeyler öğrenebilirim. (...) / "Gelsene kuzum," diyor Madam Eleni. / (...) / "Şöyle buyurunuz," diyor Madam Eleni televizyonun karşısındaki koltuğu göstererek. SG, 25-27

(23) Kısa bir sessizlikten sonra büyük adam, "Nasılsınız Maya Hanım?" dedi. Bu anlamsız soruya "İyiyim" diyerek cevap verdim ama sesim o kadar kısık çıktı ki, bir hatayı düzeltir gibi tekrarladım. "İyiyim." / "Biraz önce rektör beyin ifade ettiği gibi bizler istihbarat örgütündünüz." "Buyurun!" S, 75

(24) Madam Ovadya, ladino aksanıyla konuştuğu Türkçesiyle tatlı tatlı anlatıyordu. (...) belli ki yalnızlıktan bunalmıştı, konuşacak insan arıyordu. / "Madam Ovadya" dedim "Adım Maya Duran. İstanbul Üniversitesi'nde çalışıyorum. Size bir şey sormak için geldim. (...)" S, 337

(25) Madam Matilda oda komşusu kadar iyi durumda değildi. (...) / "Bayan Arditi?" / (...) mecaliz bir sesle, "Ne istiyorsunuz?" diye sordu. (...) / "Efendim, ben İstanbul Üniversitesi'nden Maya Duran. Size bir şey sormak istiyordum." S, 345

(26) Wagner, çevik hareketlerle kürsüye geldi. (...) Dikkatler ona yöneldi. "Merhaba!" S, 54

- (27) *Yukarı çıkıyorum, şanslıyım, Mustafa büroda. / "Merhaba Amirim," diyor beni görünce. / "Merhaba, ne var ne yok." SG, 225*
- (28) *"Merhaba," diyorum yanlarına yaklaşarak. Sinan beni görünce anlamlı anlamlı süzerek ayağa kalkıyor. "Buyurun, hoş geldiniz." SG, 169*
- (29) *Melike üzerime eğilmiş, şefkatle küçülen gözleri yaşlarla dolu. / "Nasılsın canım?.. İyileşeceksin... iyileşeceksin, merak etme." SG, 8*
- (30) *Rektör masasında oturuyor ve telefonla konuşuyordu. Bana eliyle masanın önündeki koltuğu gösterdi, oturdum. (...) Telefonu kapatınca bana döndü, "Nasıl gidiyor?" diye sordu. / "Profesör hastalandı efendim" dedim. "Çapa Tıp Fakültesi'ne yatırdım." S, 160*
- (31) *(...) telefonumu kontrol ettim. (...) (...) Tark'ın iki aramasını duymamışım. "What's up honey?" diye bir de mesaj bırakmıştı. S, 49*
- (32) *O sırada masanın üstündeki telefonum çaldı. Açtım. Karşımda özel kalemde çalışmaya yeni başlayan Gizem adlı stajyer kız vardı. / "Sizi Rus Konsoloslugu'ndan arıyorlar, bağıyorum" dedi. / Biraz şaşırdım tabii ama o kadar da çok değil. Slav aksanıyla Türkçe konuşan bir erkek, / "Maya Hanım, size iyi günler dilerim." / "İyi günler!" dedim. / "Bendeniz Rus Başkonsolosluğu Kültür Ateşesi Arkadi Vasiliyeviç." / "Buyurun efendim." S, 193-194*
- (33) *Sonra onu gördüm. Uzun boylu, masmavi gözleriyle dikkat çeken, siyah paltolu ve fötr şapkalı bir adam (...). (...), şapkasını çıkardı, elini uzatarak İngilizce "İyi akşamlar. Ben Maximilian Wagner!" dedi. S, 21*
- (34) *[köylü bir mahkum olan Cuma] "Hoş gelmişsin Baba," dedim. "Kalkma, buyur otur." SG, 213*
- (35) *"Merhaba Maria," diyorum. / İri yapısıyla hiç uyuşmayan çocuksu bir tavırla başını öne eğiyor. SG, 165*
- (36) *İçeri girip salon ışıklarını yaktıktan sonra Kerem'in odasına yönelecek ve onu bilgisayar karşısında kamburu çıkmış, zayıf bedeni öne eğilmiş durumda bulacaktım. "Merhaba, nasılsın oğlum?" diyecektim. Bana bakmadan "İyi!" gibi bir şeyler mırıldanacaktı. S, 36*
- (37) *"Hoş geldiniz profesör!" dedim. "Benim adım Maya Duran!" S, 21*
- (38) *"İyi misin Amirim," diyor Mustafa saygılı bir tavırla. / "Biraz kırıklık var, idare ederim," diyorum. SG, 17*
- (39) *Küçük bir masanın arkasında oturuyor Doktor Salih. (...) Meraklı bakışlarını yüzüme dikerek, "Nasıl yardımcı olabilirim?" diye soruyor. SG, 238*
- (40) *Gözlerini kısarak beni ölçüp biçtikten sonra bakışları yumuşuyor adamın. / "Sedat Bey mi?" diye soruyor. / "Evet," diyorum. "Madam Eleni yok mu?" SG, 79*
- (41) *(...) yaşlı adamı görüyorum. En az altmışında var. Ona yaklaşırken ayağa kalkıyor. Mine'nin babasının bu kadar yaşlı olması beni şaşırtıyor. Annesi kırk beşinde ya var ya yok. / "Merhaba," diyerek elini uzatıyor adam. / Uzattığı eli sıkarken, "Metin Bey mi?" diye sormaktan kendimi alamıyorum. / "Evet, buyurun oturun," diyor ama şaşkınlığımı fark etmiş. SG, 56*
- (42) *(...) başı örtülü bir kadın görünüyor. Yaşlı bir ses merakla soruyor: / "Kimi aradınız?" / "Şeref'i arıyoruz" / "Bu saatte ne yapacaksınız Şeref'i? Kimsiniz siz?" / "Arkadaşımız teyze. Kapıyı açarsanız anlatırız." / Kadın içeri giriyor, az sonra Şeref'in uykulu suratı görünüyor. / "Kimsiniz?" / "Benim," diyorum (...) SG, 146*

- (43) İlk çalışımda açılıyor Madam'ın kapısı. / "Ah, siz miydiniz Sedat Bey!" diyor Madam. SG, 163
- (44) Yanındakilere bakıyorum. Kısa boylu, tıknaz olanı tanımıyorum. Uzattığım eli sıkarken "Ben Sadi," diyor. SG, 202
- (45) (...) Fahri içeri girdi. Uzun süredir uğramıyordu, onu görünce sevindim. / "Neredesin oğlum?" diye biraz sitem ettim. SG, 181
- (46) Merakla ahizeyi kaldırıyorum. / "Alo buyurun?" / "Alo efendim, Sedat Bey orada mı?" SG, 77
- (47) Akşamüstü kapı ziliyle uyandım. Kerem'di. Anahtarı vardı ama yine de kapıyı çalardı böyle. / "İyi geçti mi okul?" dedim. / "Evet!" dedi, odasına gitti. S, 262
- (48) Aynı katta 344 numaralı odaya gittik. (...) Ortasındaki yatakta Maximilian Wagner yatıyordu. (...) Saçları dağılmıştı, rengi biraz soluktu ama beni görünce birden yüzü aydınlandı. / "Oooo" dedi. "Sizi bir daha göremeyeceğim diye çok korkmuştum." / Ben de gülümsedim. / "Neden profesör?" (...) S, 157
- (49) "Hoş geldiniz," diyerek elimi uzatıyorum. / Kadın elimi sıkıyor, yüzü oldukça gergin, çenesinin titrediğini fark ediyorum. SG, 94
- (50) "Gel Sedat," diyor, içini çekerek. "Gel otur şöyle." SG, 103
- (51) Lobideki Mustafa Bey, "Yine bir misafiriniz var ha?" diye seslendi. "Evet" dedim, "ne yaparsınız, işimiz bu. Yaşlı ve yorgun bir adam. Sessiz bir oda verseniz..." S, 29-30

KAYNAKÇA

Basılı Kaynaklar

- Austin, J. L. (2009). *Söylemek ve Yapmak* (Çeviren: R. L. Aysever). İstanbul: Metis Yayınları
- Başkan, Ö. (1988). *Bildirişim (İnsan-dili ve Ötesi)*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınları
- Comrie, B. (2005). *Dil Evrensellikleri ve Dilbilim Tipolojisi* (Çeviren: İ. Ulutaş). İstanbul: Hece Yayınları.
- Duranti, A. (1997a). *Linguistic Anthropology*. İngiltere: Cambridge Üniversitesi Yayınları.
- Duranti, A. (1997b). Universal and culture-specific properties of greetings, *Journal of Linguistic Anthropology*. S. 7 (1), 63-97.
- Kıran, Z. (2001). *Dilbilime Giriş* (Yayına Hazırlayan: A. (Eziler) Kıran). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Küçükbaşmacı, G. (2015), Selamlaşma sözleri açısından Manas Destanı, *Turkish Studies (International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic)*. S. 10 / 8, 1677-1696.
- Searle, J. R. (2000). *Söz Edimleri* (Çeviren: R. L. Aysever). Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Selçuk, A. (2005), Kültürlerarası iletişim açısından gündelik iletişim davranışları, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. S. 13, 1-17.
- Toklu, O. (2003), *Dilbilime Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Türkçe Sözlük* (2011), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 549.
- Uslu, Z. (2003). Edimbilim ve yabancı dil öğretimine etkileri, *Dil Dergisi*. S. 127, 34-43.
- Vardar, B.- N. Güz- E. Huber- O. Senemoğlu- E. Öztokat (1998). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: ABC Kitabevi.

Elektronik Kaynaklar

- Akşehirli, S., Anlam bilimine yardımcı bir alan: pragmatik bilimi, www.ege-edebiyat.org (erişim tarihi 08.02.2017).
Dervişcemaloğlu, B., Pragmatik ve söz edimleri (speech acts), www.ege-edebiyat.org (erişim tarihi: 02.02.2017).
www.milliyet.com (erişim tarihi: 23.11.2017).